

**KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES**

UTI

U p s a l a L ä n

TILL

KONGL. MAJ:T

I UNDERDÅNIGHET AFGIFNE

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1828, 1829, 1830, 1831 och 1832.

**STOCKHOLM,
ECKSTEINSKA BOKTRYCKERIET.**

1833.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Upsala Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-berättelse, för Åren 1828, 1829, 1830, 1831 och 1832.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB).

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES

UTI

U p s a l a L ä n

TILL

KONGL. MAJ:T

I UNDERDÅNIGHET AFGIFNE

FEMÅRS-BERÄTTELSE,

för Åren 1828, 1829, 1830, 1831 och 1832.

STOCKHOLM,
ECKSTEINSKA BOKTRYCKERIET.

1833.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
1:o Allmän beskaffenhet.....	3.
2:o Innevånare.....	4.
Mantalsskrifne.....	4.
Mantalsfria.....	4.
3:o Näringar.....	6.
Jordbruket.....	6.
Skogar.....	11.
Bergsrörelse.....	15.
Tackjernsblåsning.....	18.
Stångjerns-Smide.....	18.
Manufactur-tillverkning.....	18.
1:o Spik-Hammare.....	18.
2:o Stålugnar.....	18.
3:o Ankare- och Grofsmide.....	19.
Öfrige Näringarne.....	21.
Bi-Näringar.....	21.
Handel.....	23.
4:o Politisk Författning.....	25.
Staden Upsala.....	33.

Tabellbilaga

Tabell för Landet inom Upsala Län

Tabell för Städerna inom Upsala Län

1:0 *Allmän beskaffenhet.*

Uti den underdåniga Berättelse, som af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande år 1828 blifvit afgifven, är Länets vidd och indelning efter Landets beskaffenhet, i slättbyggd eller skogs- och bergs-byggd, uppgifven, ävensom de betydligaste höjd-sträckningar, sjöar, åar samt jordmånens mer eller mindre fruktbara beskaffenhet der omförmälas, hvarföre jag, för att icke åter upprepa hvad i dessa oföränderliga omständigheter redan blifvit hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmäldt, tror mig, till undvikande af onödig vidlöftighet, endast böra återöpa hvad samma Berättelse derom innehåller.

Odlingar af kärr och mossar äro dels började, dels fortsatte, hvaraf i synnerhet de vid Söderfors och Österby Bruk samt vid Söderby gård i Näs Socken och Bredsjö gård i Järlåsa Socken, verkställda, förtjena uppmärksamhet; och utgör nu vidden af den mark, som under de sista 5 åren blifvit uppodlad, omkring 1930 Tunmland; dock finnas ännu många och betydliga odlings-lägenheter obegagnade, i synnerhet i Örbyhus, Olands, Norunda, Bälings, Rasbo och Ulleråkers Härad samt Leufsta och Danne-mora Tingslag; hvaremot Bro, Håbo, Trögds, Åsunda, Lagunda, Hagunda och Waksala Härad lemna färre tillfällen dertill. Årliga rensningar hafva skett i alla de, större och mindre, vattendrag, der sådant varit af nöden och kunnat af ortens Innevånare sjelfva ombesörjas; hvarförutan Kongl. Maj:t Nådigst behagat bifalla dess Befallningshafvandes förnyade underdåniga hemställen om allmänt understöd till upprensning af Enköpings å, som efter den Staden, år 1799, öfvergångna svåra eldsvåda och i följe af den vanmakt Staden derigenom iråkat, blifvit igengrundad och nästan alldeles ofarbar för de Fartyg, hvarmed den förut kunnat beseglas; I sammanhang hvarmed Kongl. Maj:t i Näder behagat anslå 9,000 R:dr Banco af publika medel samt bevillja ett lån af 3,000 R:dr Banco, för samma ändamål, hvarjemte Enköpings Stad förbundit sig att, af egna medel, bekosta 3,000 R:dr Banco och inom tio år återbetala nyssnämnde lån. Genom Contract med Kongl. Maj:t

och Kronan samt Enköpings Stad, af den 20 Augusti stisl. år har Capitaine Mechanicus M. Cronstrand derefter åtagit sig, att, emot erhållande af dessa 15,000 R:dr Banco och några dessutom af Staden utfästade förmåner, inom nästkommande års slut, till erforderligt djup uppmuddra berörde vattudrag, hvarigenom ganska betydligt gagn, måste tillskyndas icke blott Enköpings Stad utan äfven den deromkring belägna bördiga Landsort, hvars producter derigenom skola finna lättad och lifligare afsättning.

2:o *Innevånare.*

Enligt de af Presterskapet förda Nativitets- och Mortalitetstabeller utgjorde befolkningen i Länets 86 Lands-Församlingar och 2:ne Städer, vid nästlidet års utgång, tillsammans 83,067 personer. Efter Mantalslängderne åter besteg Folkmängden sig blott till 81,343 personer, af hvilka voro:

Mantalskrifne

Mankön	21,832	
Qvinkön	<u>25,231</u>	47,063.

Mantalsfria.

Mankön	16,081	
Qvinkön	<u>18,199</u>	34,280.

Efter den förra uppgiften skulle Länet hafva, sedan år 1827, ökat sin folkstock med 1774 personer, men enligt den sednare endast med 20. Visserligen företer sig såsom ett ämne för allvarligt bekymmer, den omständighet, hvarå ock Kongl. Maj:ts Landsfaderliga Nådiga uppmärksamhet särskildt blifvit i underdånighet fästad; att *dödligheten bland barn under ett års ålder, är så stor, att ungefär $\frac{1}{4}$:del af de föddas hela antal bortryckes innan de uppnått nyssnämnde ålder*, äfvensom numern af utflyttade och döde äldre personer varit stor i 1:sta Fögderiet, som ligger närmast intill Stockholm, samt 2:dra och 4:de Fögderierne, som utgöra slättbyggd; men deremot har Folkmängden i andra Fögderier ej obetydligt tillväxt, och i ett enda, nem-

ligen det 6:te, som består af Olands Härad jemte Dannemora och Leufsta Tingslag ökats med 947 personer. Den förra uppgiften synes alltså vara mest sannolik, särdeles som årsväxten under dessa 5 år i allmänhet varit god, och Länet icke hemsökts af förödande farsoter.

Folkets bildning har ej undergått någon märklig förändring och svårigen kan, på den inskränkta tiden af 5 år, någon sådan, åtminstone ej under vanliga förhållanden, upptäckas. Under den korta tid, som Länets styrelse varit mig i Näder anförtrodd, har jag väl icke hunnit samla någon särdeles vidsträckt egen erfarenhet om Innevärnarnes lynne i allmänhet, men tror mig icke fela i det omdöme jag vågar fälla, att folket i Gudsfruktan, laglydnad, oskrymtad vördnad för Konungen och kärlek till Fäderneslandet, säkert icke står efter sina Medborgare i andra Län. Det känner och uppfyller villigt sina skyldigheter, men vet äfven sina rättigheter. Dess lynne är alfvarsamt och föga tienstagtigt; Mera trögt och overksamt på slättlandet, men härdigt och arbetsamt i skogs-bygden. Vid sammankomster i fråga om allmänna Economiska angelägenheter och förbättringar är Allmogen lugn och uppmärksam, men fordrar klar framställning och fri öfverläggning, hvarefter oftast beslut fattas, hvilka ej allenast bereda gagn och fördelar för närvarande tidpunkt, utan äfven med uppföringar för det närvarande, afse efterkommandes gagn och bästa. I allmänhet saknar Uppländningen håg för binäringar och härdighet i slögder. Hans tid upptages mest af åkerbruk och körslor. Önskligt vore att större uppmärksamhet egnades åt Ladugårds-producters beredande, såsom smör, talg, ost m. m. äfvensom att den ganska lönande salpeter-kökningen icke försumrades. En utvidgad Lin-odling skulle äfven lemna en nyttig och fördelagtig sysslosättning under de långa Vintermånaderne. Grofva brott gro väl sällsynta, men oredlighet och fylleri, innom den egentligen så kallade arbetsklassen, ty värr! ej ovanliga. Till förekommande här af har man i de flesta Församligar, träffat öfverenskommelser om iagttagande af måttlighet och nykterhet samt att i synnerhet vaka öfver det uppväxande släktets vanor i detta afseende. Den tidpunkt som begagnades till befrämjande af dessa beslut var fördelagtig, då, genom förbud mot brännvins-bränning, vahran blef mera sällsynt och följagteligen dyrare. Sedligheten vann der vid. Sällan såg man då på landsbygden någon öfverlastad person, och af-

ven inom Städerne, vid marknader och större folksamlingar, blef dryckenskaps-lasten allt mer och mer sällsynt; Men Brännvins-bränningen blef åter tillåten, och med prisets fall sjönko äfven, till en stor del, de goda förhoppningarne att sede-förbättringen skulle blifva varagtig. Visserligen bör egentligen bote-medlet emot detta onda sökas i en förbättrad Föräldravård under de spädaste åren och en omsorgsfullare undervisning och handledning under den näst derpå följande ålder, då sinnet är känsligt för uppfostrans omsorger; Men i afvaktan på en så lycklig, säkerligen ännu aflägsen tidepunkt, anser jag, att, genom inskränkning i tiden till brännvins-bränningen från 8 till 4 månader om året samt genom förhöjd taxering å tillverkningen, äfven nu varande Slägte kunde till sedlighet och nykterhet förbättras. Vid de årliga Bevarings-mönstringarna är man bäst i tillfälle att öfvertyga sig om behovet af förminskad förtäring af denna förderfliga dryck, hvilken förvandlar de fordom resliga och kraftfulla nordbor till ett dvärgslägte.

Allmogens näringsflit är uteslutande rigtad åt åkerbruket. Dess välmåga är i ganska märkbart stigande, efter de flere gynsamma skördar, hvarmed Försynen låtit landet välsignas. Då likväl alla tillgångar skola hämtas nästan endast af åkerbrukets afkomst, och förutseende af framtida behof hvarken är allmänt eller alfvarligt, är ett enda svårt missväxt-år nog, för att åter nedsänka innevånarne i förlägenhet och brist. I de från Hufvudstaden aflägsnare trakter är tillgången på duglige arbetare något bättre, men äfven der svag, och synnerligen knapp är den i de närmare derintill belägna. Äfven äro de Lagstadde Tjenstehjonen dyrlegde, mest i följd af begär till allt för tidiga äktenskap och bosättningar på egen hand med svaga tillgångar för lifsbergning, och ofta utan andra sådana, än de, som kunna erhållas genom tillfällig arbetsförtjenst. Ett karl-dagsverke betalas numera med 32 sk. Banco och ett qvinnis-dagsverke med hälften deraf.

3:o Näringar.

Jordbruket, med hvilket icke någon annan Näring kan täfla, är, i denna ort öfverallt, med ytterst få undantag, på det sätt inrättadt, att åkern består utaf 2:ne lika stora afdelningar, eller så kallade år-vägar, hvaraf den ena hälften årligen hvilat, eller såsom det heter, ligger i Träde, och, huf-

vadsakligen genom plöjning 2:ne gånger med så kallad Trädstock, eller Årder, men sällan med Plog, beredes till nästa års skörd, under det att den andra hälften bär Höst-Råg, Korn och något Hvete. Det mest brukliga sädes-slaget är Råg, emedan den gifver de säkraste skördarne. Dernäst komma Korn och Blandsäd, ehuru i senare åren minskade, emedan erfarenheten visat att Korn ofta slagit felt; Hvaremot Hvete, i synnerhet vid Herregårdarne nu utsås mera än förr. Hafra, Blandsäd och något litet Vicker sås egentligen blott på Nyplöjen; Men Ärtor, Rofvor, Bönor samt stundom äfven Potatoes, på Trädeså kern. Sädeslagens proportion till hvarandra är olika, allt efter jordmånens olika beskaffenhet. På den bördiga slättbyggen har åkern, vanligtvis, lera till botten. Man torde kunna antaga, att der, nu mera utsås $\frac{2}{4}$ Råg, $\frac{2}{4}$ Korn och Blandsäd samt $\frac{2}{4}$ Hvete. På den svagare jorden sås, deremot, ännu mera Råg och mindre Korn. Af Lin och Hampa odlas allt för litet. Ganska tjenlig jordmån dertill finnes dock, särdeles i nordliga delen af Länets. Humleplanteringen synes hafva blifvit något ökad, men borde visserligen ännu mera utvidgas. Frukträdsodlingen börjar blifva mera allmän. I följd af välgörande åtgärder utaf ägarne till Skoklosters Sätessgård, under hvilken hela Sko Socken lyder, har denna Sockens Allmoge sedan lång tid tillbakas utmärkt sig genom omtänka och framgång i sådane Träds plantering och skötsel.

För Länets Innevånares behof till eget lifs uppehälle är Sädesproductionen mer än tillräcklig. Det verkliga förhållandet med detta behof torde man komma nära nog, om det antages: Att hvarje af de i Länets Skattskrifne 21,832 *Män* consumerar 6 kappar Hvete, 2 tunnor Råg, $1\frac{1}{2}$ tunna Korn och 2 kappar Ärtor; Att, af de skattskrifne 25,231 *Qvinnor*, hvaradera behöfva 4 kappar Hvete, $1\frac{1}{2}$ tunna Råg, 1 tunna Korn och 2 kappar Ärtor; Att af de mantalsfria 34,280 personer af begge könen, hvaradera förtär 3 kappar Hvete, 1 tunna Råg, 1 tunna Korn och $1\frac{1}{2}$ kappe Ärtor samt att 12 kannor brännvin årligen förtäras af hvarje mantalsskrifven person, hvilka 12 kannor kunna erhållas af $\frac{2}{3}$ tunna Blandsäd och 1 tunna Potatoes. Då nu af det i bägge Tabellerna upptagna utsäde, 2,888 $\frac{7}{8}$ tunnor Hvete, 23,773 $\frac{2}{3}$ tunnor Råg, 22,179 $\frac{1}{3}$ tunnor Korn, 2,817 $\frac{1}{4}$ tunnor Hafra, 4,829 $\frac{5}{4}$ tunnor Blandsäd, 1,779 $\frac{1}{2}$ tunnor Ärtor och 15,895 $\frac{7}{12}$ tunnor Potatoes, afkastningen upptages att vara 7:de kornet (eller det 6:te med afdrag af ut-

sädet) utaf Hvete, Korn, Blandsäd och Potatoes samt 5:te kornet (sedau utsädet afgått) af Råg, Hafra och Ärtor, och således uppgår till behållna 17,328 tunnor Hvete, 118,870 tunnor Råg, 133,074 tunnor Korn, 14,085 tunnor Hafra, 28,975 tunnor Blandsäd, 8,899 tunnor Ärtor och 95,370 tunnor Potatoes, och derifrån drages hvad, enligt ofvanstående calcul, åtgår till brödföda, dricka och brännvin, neml. 10,461 tunnor Hvete, 115,790 tunnor Råg, 92,259 tunnor Korn, 18,042 tunnor Blandsäd, 4,579 tunnor Ärtor och 47,063 tunnor Potatoes, vinner man approximativt, den upplysning, att Länet kan anses, utöfver hvad för dess Innevånare åtgår, in natura, äga årligen 6,867 tunnor Hvete, 3,080 tunnor Råg, 40,815 tunnor Korn, 14,085 tunnor Hafra, 10,920 tunnor Blandsäd, 4,311 tunnor Ärtor och 48,307 tunnor Potatoes, af hvilken sistnämnde växt dock blott en ringa quantitet försäljes, emedan den dels consumeras af producenterne sjelfve och dels användes till bidrag vid kreaturens utfodring, så vidt den icke nyttjas till brännvins-bränning.

Åkerbruks-metoden och jordbruksredskapen, äro, utan förändring, sådane som förfädren dem efter sig lemnat. Endast hos större possessionater finnas Säningsmaskiner och några andra nya Inrättningar. Tröskmaskiner (hvaraf en del drifvas af vatten) äro mera allmänna. Äfven de förmögna-re och driftigare bland Allmogen begagna nu Tröskmaskiner, särdeles af den i Helsingland brukliga inrättning. Dessas antal är under de senaste åren mycket förökadt. — För ett väl inrättadt åkerbruk bör Ängs- och Boskaps-skötseln tjena till grundval; men förhållandet här är icke sådant. På den fruktbara slättbygden begagnas nästan all jord tillåker och denna blott till sädesproduction, så att emellan foder-tillgången och den i bruk varande åker-vidden inträffar oftast den mehnligaste disproportion. Hemmanens dragkreatur lifuäres med halm, drank och något säd. Åkern får således ganska sällan, och i ganska otillräcklig mohn, någon gödsel. Med den afkastning jorden under en sådan, blott på ärfda bristfulla vanor bygd, behandling, hittils lemnat, är Allmogen likväl nöjd, och den höga grad af fullkomlighet, som åkerbruket, under en nationel, och i allo väl betänkt, behandling ernår, äfvensom det säkra välstånd jordbrukaren skulle genom det samma vinna, äro ännu här okända förmåner. Ståndspersoner, med bättre upplysning och förmåga, hämta väl vida afkomst af sin jord än Allmogen, men sådane

sådane exempel hafva icke kunnat gifva all önskad efterföljd. Verkliga förbättringar i Jordbruket ske visserligen, här och der, af tänkande Landtmän. För att göra dessa viktiga förbättringar allmänna, har hvarken Kongl. Maj:ts Befallningshafvande eller Länets Landthushållnings-Sällskap sparat möda och omtänka. Innan de kunna vinna framgång, måste dock Allmogens rotfasta öfvertygelse om rigtigheten af dess hittills öfvade jordbrukssätt skakas och rubbas. Derföre låter Landthushållnings-Sällskapet ett visst antal af Allmogens, för drift, stadgadt uppförande och kärlek till yrket kände Söner, Sommartiden, på sällskapets bekostnad, vistas hos utmärkte Landtmän i stora Kopparbergs Län, för att, under deltagande uti det jordbruk, som med så stor framgång idkas i trakterne af Fahlun och Hedemora, inhämta fullkomlig kunskap derom och sedan kunna densamma i hemorten använda och meddela. Detta försök, som år 1831 börjades, och årligen, tills vidare, fortsattes, synes böra kunna leda till ändamålet och inom allmogen sjelf bilda en ny Stam af mera kunnige och erfarne män, hvilkas råd och efterdömen skola göra sig bättre gällande än de, som utgå från personer med större arbetstillgångar och i annan ställning inom Samhället än Allmogens; men dessa och öfriga bemödanden att bringa Landtbrukets afkastning i förbättrad öfverensstämmelse med jordens verkliga productionsförmåga, kunna ej med något skäl betraktas annorledes, än såsom ett utsäde, hvaraf mognade frukter icke möjligen förr än efter en längre tids förlopp kunna upphämtas.

I de trakter af Länets, der skog finnes, är förhållandet emellan åker- och ängs-marken bättre; men ganska ofta händer, att fodertillgångarne borrtsäljas för att vinna den ögonblickliga förmonen af en kontant penning. Ängarnes bördighet är, på slättlandet, ganska ringa, hvaremot man och högst sällan vidkännes annat besvär för deras skötsel, än det, som hägnandet åstadkommer. Kreaturens betande på ängsmarkerne fortsattes intilldess vinterkölden sådant hindrar, och hö-afkastningen lider derigenom än ytterligare minskning. De förståndigare bland Allmogen hafva väl, likasom Ståndspersonerne börjat rigta sin uppmärksamhet åt ängs-skötseln, så att jordens upplöjning och igenläggande med Thimotei-gräs, nu, mindre sällan än förr, förekommer. Dock är en så nyttig förändring i hushålls-sättet icke

allmän. Stallfodring är icke i orten bruklig. Betesmarkerne äro i skogsbyggden tillräckliga, men deremot på slättmarken högst inskränkta, svaga och ovårdade. Allmänningarne begagnas dertill, och många hemmans skattläggning är, till en del, grundad å denna tillgång. Allmogens kreatur äro små och svaga, i följe af oriktig behandling samt alltför knapp, och alltför litet omvexlande, föda. Hvad Hästafveln särskildt angår, har dock denna, under de sednare åren, mycket förbättrats genom de af Kongl. Maj:it i Näder anbefallta anstalter dertill. Vid den i Länet förlagda del af Kongl. Lif-Regementets Dragon-Corps äro 5 Rusthålls-Nummer vacante, för hvilka ägarne hålla Esquadrons-Hingstar. På Upsala Universitets rid-stall äro ock placerade några Beskällare från Strömsholms Kongl. Stuteri. Äfven Allmogen börjar nu, att villigt begagna dessa förmånliga tillfällen till vinnande af en förädlad och starkare Hästrace, som på sådant sätt årligen tillväxt med 50 à 60 st. Föl.

För eget husbehof åtgår det mesta af Ladugårds-producter i Länet, och blott i obetydliga qvantiteter införas mjölk och smör till Städerna. Större kreatur afyttras ej till betydlig mängd, så framt icke foderbrist dertill föranleder. Hästar inköpas ännu årligen flere, än som försäljas. Kalfvar, Får, Svin, Gäss, Kycklingar och ägg, äro således de enda väsendtliga afsättnings-producter; Och då såsom säkert kan anses, att endast $\frac{1}{3}$ del af Jordbrukarne hafva sådane producter att aflåta, och att de öfriga $\frac{2}{3}$ delar, hvaribland Ståndspersoner förnämligast räknas, oftare sjelfve köpa än försälja sådane födoämnen, torde man, approximalivt, kunna antaga, att af de i Tabellen för Landet omförmälda 15,414 st. ungboskaps-kreatur eller Kalfvar, à 6 $\frac{2}{3}$ R:dr, 60,270 st. Får *) à 3 R:dr, 31,964 st. svin à 6 R:dr och 203 Getter à 2 R:dr 24 sk., kan $\frac{1}{5}$ del föryttras eller 1712 Kalfvar, 6,696 st. Får, 3551 st. Svin och 22 st. Getter, för tillsammans 52,862 $\frac{1}{3}$ R:dr Banco. Gäss, Ankor, kycklingar och ägg m. m. torde kunna gifva en inkomst-summa för hela Länet af omkring 12,000 R:dr Banco, hvarigenom Ladugårds-afkastningens hela försäljnings-summa, lika fördelad, blefve för hvarje Hemman i Länet, vid pass 18 R:dr Banco. Om man åter i penningar beräknar Landtmannens

*) Det uti 1828 års underdåniga Femårs-Berättelse uppgifna antal af 88,949 st. Får har tillkommit genom miss-summering och är origtigt.

eget husbehofs-gagn af Ladugårdarne och antager afkomsten af en Ko, värd 16 R:dr, till 50 procent, af ett Får till 50 procent, af ett Svin till 10 procent och af en Get till 25 procent, så uppkommer, enligt Tabellen för Landet, en Summa af 345,333 R:dr 42 sk. Banco, som utskiftad lika på Länets 3545 $\frac{4}{9}$ mantal, utgör för hvarje, enär de derå anlagde Torp och Lagenheter ock inbegripas, ett årligt värde-belopp af vid pass 97 $\frac{1}{2}$ R:dr Banco. Vinsten af Hästar och Oxar måste föras till åkerbrukets afkastning och deruti inbegripas. En svag och långsam förbättring i Ladugårds-skötsel-n röjer sig. Den har naturlig, och följakteligen säker, grund i den lätta och fördelaktiga afsättningen på Ladugårdarnes effecter. Ett Schäfferi för finulliga Får är i sednaste åren anlagdt å Hallqued Sätessgård i Fundbo Socken och har redan uppnått betydlig storlek. Ett annat är under anläggning, och i allmänhet är uppmärksamheten alfvarligen rigtad å Ullproductionens förkofran. Boskaps-sjuka har, under dessa år, icke varit gängse. Brännvins-brännings-förbud har ägt rum under åren 1829, 1831 och 1832. Sådana förbud anser Allmänheten, ehuru utan giltig grund, verka menligt på Ladugårdarnes bestånd, då likväl detta ofelbart äfventyrar mera genom ett fortsatt och ohejdadt bruk af den osunda näring, som dranken lemnar. Deremot faller hvar och en klart i ögonen huru välgörande dessa förbud äro genom den derifrån uppkommande inskränkning i tillgången å den eld-dryck, hvars öfverflödiga njutning förtär och i förderf störtar människan sjelf, men hvilken dryck okunnigheten anser innehålla sädens ädlaste och näringsrikaste kraft.

Skogar, under enskildt ägo, finnas väl egentligen i Bro, Håbo, Hagunda, Ulleråkers, Bälings, Rasbo, Norunda, Örbyhus och Olands Härader samt Leufsta och Dannemora Tingslag; dock äro de vidsträcktast i Örbyhus Härad samt nyssnämnde 2:ne tingslag, der de flesta af Länets Jern-Bruk, jemte Dannemora Grufvor, äro belägna. Dessa Skogar äro dock mycket medtagna. Här, såsom öfverallt i Länet, bestå de till största delen af Tall och Gran. Björk och Asp äro mera sällsynta. Eken trifves icke väl. Antalet af dessa Träd är derföre ringa. De flesta deribland finnas just i Ekens växt-gräns, eller på de mångfaldiga Holmar, som Dahl-elfven bildar imellan Söderfors och Öns Bruk, ofvanom det namnkunniga vattenfallet vid Elfkarleby. De enskildta Skogarne äro, numera, mest storskiftade imellan delägarne. I all-

mänhet är värden derom högst bristfällig och oriktig, ehuru uppmuntringar till befordrande af Skogarnes återväxt tidt och ofta äro gifna. Af Bruks- och Bergverks-ägarne besörjes skogshushållningen med kloket och omtänka. Skogsbrist äger redan rum, och den hotar att i framtiden blifva ytterst kännbar. Mogen skog, tjenlig till byggnad och sågtimmer blifver mer och mer sällsynt. Vår allmänna Lag gifver icke fullkomlig helgd åt denna dyrbara egendom. Opinionen om ett slags gemensamhet för alla i rättigheten till skogstägt, qvarstår från forna tider, men synes böra med alfvar motarbetas, både af Lagstiftaren och af Uppfostraren. Ehuru ganska stora slätter visa sig i denna ort och Landet är så bebygdt, att dess befolkning utgör ungefär 1850 personer på hvarje qvadratmil, är likväl skogsmarken, eller åtminstone den ödeliggande marken, ännu i den grad öfvervägande, att den odlade jordvidden kan anses förhålla sig till den obrukade blott såsom 1 till 4, emedan åkerjorden skäligen kan antagas till 7 och ängsmarken till $4\frac{3}{4}$ qvadratmil, eller tillhopa $11\frac{3}{4}$ qvadratmil, hvaremot den oppodlade jordrymden är $34\frac{1}{8}$ qvadratmil, hvaraf berg och vatten icke upptaga betydlig del. I Länets funnos tillförene 14 st. Krono-Parker, till största delen spridda omkring Upsala Stad, utblottade på skog och innehållande vid pass 4814 Tunnländ, hvartill kommer Tierps Norra Allmänning af 2161 Tunnländs vidd, hvilken nyligen blifvit af Kongl. Maj:ts i Näder förklarad äfven vara Krono-Park. Af förstnämnde Parker äro likväl numera, enligt Kongl. Maj:ts Nädiga Bref till Dess och Rikets Kammar-Collegium af den 16 Martii 1824, 8 st., neml. Malma, Örlösan, Krisslinge, Råby, Hammarby, Berga, Hesselby och Flogsta Parker, dels å offentliga Auctioner försålda och dels skattlagda under vissa hemman, så att, för det närvarande, blott Parkerna Åsen, Sunnersta, Lilla Djurgården, Ramningshult, Högskogen och Tierp, äro för Kronans räkning bibehållna, utgörande tillsammans 5,193 Tunnländs 22 kappländs vidd. Dessa Kronoskogar, tillika med Härads-Allmänningarne vårdas af 1 Öfver-Jägmästare, 1 Landt-Jägare samt 30 Krono-Jägare och Skogvaktare, hvilka äro lönade, tillsammans, med 237 tunnor Spannmål och vid pass 340 R:dr i Hemmans-räntor samt afkomsten af 27 st. små Boställen eller Torp; hvarjemte Länets Innevånare i de flesta Härader, vid ett den 12 September 1831 inför Kongl. Maj:ts Befallningshafvande hållet sammanträde, åtagit sig en afgift af 8 sk. Banco för hvarje å Härads All-

männingarne utsynadt lass virke, för att dermed, dels något förbättra de å Härads-Allmänningarna anställde Krono Skogvaktares löner, dels ock bestrida kostnader för åverkares upptäckt m. m. På Krono-Parkerne Åsen, Sunnersta och Lilla Djurgården är af Öfver-Jägmästaren, med Jägeribetjeningen, indelning till trakthuggning verkställd och sådan indelning å de större Kronoparkerne Ramningshult, Tierp och Högsbogen, dels äfven redan skedd, dels under arbete till fulländning innevarande år, med kostnads-anslag från Skogsplanterings-Cassan och biträde af en utexaminerad Elev från Kongl. Skogs-Institutet. Genom trakthuggningen har nämnde Cassa redan, för åren 1832 och 1833, hittills vunnit en behållen inkomst af 1688 R:dr 32 sk. Banco för Skogseffecter, som å offentliga Auctioner blifvit försållda, och hvilken inkomst hädanefter kan betydligt förökas. I Länet finnas 17 st. Härads-Allmänningar, hvilka alla, med undantag af en enda, neml: Bälings Härads Allmanning, hvilken nu är under affattning, som med innevarande år bör fulländas, blifvit i sednare åren uppmätte och anses innehålla omkring 49,000 Tunnlands vidd. Å dessa Skogar hafva de i 1805 års Kongl. Förordning påbjudna Allmännings-ransakningar skett åren 1813, 1814, 1822 och 1830, hvarest de flesta Häraders Ombud, vid det till följe af Kongl. Maj:ts Nådliga Bref den 16 Martii 1824 och Kongl. Kammar-Collegii derå grundade Circulaire, hållne ofvanberörde Sammanträde, förklarar sig vilja bibehålla sina Allmänningar under allmän bevakning, men en del af Fullmäktige för Örbymhus, Trögds, Bälings och Rasbo Härader deremot önskat att få Allmänningarne delade eller öfvertagna till egen disposition. Bro, Håbo, Lagunda, Hagunda, Ulleråkers, Norunda och Olands Häradsboer öfverenskommo ock, uppå Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes förslag, att på deras Allmänningar skulle trakthuggnings-metoden införas med beräkning af 160 års återväxttid, och förbundo sig att bestrida de derföre uppkommande serskilda kostnader. Början med indelningarne dertill skedde äfven samma Höst, och skogsutsyningar hafva derefter verkställts till det af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande föreslagna och af Kongl. Maj:t och Rikets Kammar-Collegium sedermera fastställda belopp, hvarigenom Häradsboerne, i stället för de förut hvarje år utkrönta 800 st. byggnadstimmer, 40 lass gärdsel och 790 lass ved, nu årligen erhålla 3760 lass virke från Bro, Håbo, Trögds, Lagunda, Hagunda, Ulleråkers, Bälings, Norunda, Tierps södra och Olands Härads

Allmänningar; hvaremot Rasbo Allmänning är, efter Häradsboernas begäran, tills vidare fridlyst. Under Recognition äro upplätne: åt Söderfors Ankar-Bruk en del af Tierps Vestra Allmänning, och åt Elfkarle-Öns Bruk en del af Tierps Krono Allmänning, en del af Tierps Vestra Allmänning samt Elfkarleby Vestra Allmänning, till ett område af 14,865 Tunmland, odugliga mossar m. m. och skattlagda ägor dock inberäknade, emot afgift af 12 R:dr 24 sk. för den förre och 137 R:dr 24 sk. för de trenne sednare. Dannemora Jernmalms-Grufvor innehafva ock 3:ne skogstrakter i Rasbokihls, Morkarla, Tegelsmora och Films Socknar, kallade södra, norra och vestra Grufvu-Allmänningarne, samt innehållande tillhopa 6482 Tunmland, men deraf blott 2784 $\frac{3}{4}$ Tunmland skogsmark; hvilka Allmänningar äro donerade till Grufvorne och hafva hittills förmått underhålla dem med nödigt storvirke för deras byggnader samt förmodas kunna det äfven framdeles, med iakttagande af den hittills följda stränga hushållning; dock måste en stor del utaf årliga behovet af bräder och plank m. m. anskaffas genom uppköp i orten. Sockne-Allmänningar innehafvas af Fundbo och Danmarks Församlingar. Dessa äro sedan flera år tillbaka fördelade imellan Hemmanen; Hvarförutan Kongl. Maj:t, innevarande år, i Näder behagat förklara det Vendels Allmänning bör såsom Sockne-Allmänning anses och är denna Allmännings fördelning jemväl redan begärd. Behof att nyttja Bränntorf, torde snart nog vara för handen, och lyckligtvis är, under de sednaste åren, den upptäckt gjord, att 2:ne Mossar, den ena belägen invid Staden Enköping, och benämnd Fanna-Mosse, samt den andra befintlig på Söderby Gårds ägor i Näs Socken, ungefär 1 mil ifån Upsala, innehålla Bränntorf af fullgod beskaffenhet. I Gamla Upsala Socken och derintill närmast belägna trakter, samt vid Dannemora Grufvor, uppföras i synnerhet uthusbyggnader, af Lera och af Gråsten. Taktäckning af Tegel börjar i en del af Länet allmännare begagnas också af Allmogen. Der har man likaledes för sådant ändamål gjort början med användande af det i sednaste tider uppfunna Takpapper. Det fordnastängsel-sättet med gärdesgårdar, sammansatte af hela små träd och sönderklufna större, bibehåller sig oförändradt. Detta hägnadssätt, som erfordrar och föröder en ofantlig mängd af Skog, är visserligen högst olämpligt på en skoglös ort, men stengärdes-gårdar äro alltför kostsamma och finnas därför blott på ganska få ställen. Lefvande

häckar, vatten-grafvar och jordvallar brukas icke. Tilläfventyrs: äro de ej heller tjenliga under ett så kallt luftstreck, och måhända skulle äfven deras underhåll fordra en större arbets-styrka än det egentliga jordbruket här kan umbära,

Bergsrörelse drifves endast i Länets norra och östliga delar. Dannemora Jernmalms-fält är den grund, hvarpå hela denna rörelse inom Länets hvilar. Dessa rikhaltiga, och för sällsynta egenskaper berömda och namnkunniga, Grufvor indelas uti 1:0 Norra fältet, som innehåller 28 särskildta Grufvu-öppningar och såkallade skärpningar, med sina åtskilliga namn; 2:0 Mellan-fältet med 11 st. Grufvu-öppningar och 3:0 Södra Fältet med 31 st. Grufvor och skärpningar. Hela antalet af öppna och ödeläggda Grufvor och Skärpningar vid Dannemora uppgår till 70 st., af hvilka de nu med arbete belagda äro 16 st., ehuru de serskildta arbetsrummen i dessa Grufvor äro 23, utaf hvilka 18 st. arbetas för Malm-tägt, hvaremot de öfriga 5 endast bedrifvas för heredandet af Grufvornes framtida bestånd i afseende på anfart, vatten-uppfödning och luftvexling. Under de senast förflutna 5 åren är detta dyrbara malmfält bearbetadt med all drift och omtänka, utan att några kostnader blifvit sparade för Grufvornes bibehållande i användbart skick åt efterkommande, eller att några betydligare olyckor och oförutsedda händelser lagt hinder i vägen för arbetets jemna bedrifvande. Den år 1823 påbörjade anläggning af en stor och dyrbar Sten-dam på den så kallade Jord-Grufvans vestra dagklyft, uppå hvilkens fullkomliga säkerhet brytningen i hela det största Grufvo-fältet berodde, fullbordades år 1831 och lyckades fullkomligt. Dessutom har den gamla, åren 1796—1801 uppförda, Stendammen, som börjat taga betydliga läckor, blifvit försedd med en ny, Ällt-vägg och derigenom vunnit fullkomlig täthet. Flere andra, mindre betydliga, arbeten för vattnets afhållande från Grufvorne hafva ock blifvit verkställda, hvarigenom man ändteligen upphunnit det, allt sedan år 1796 ifrigt och beständigt, eftersträfvade mål, att få Grufvorne i alla 3:ne fälten med säkra och varaktiga Stendammar fredade från inbrott af den nära intill och högt öfver de flesta Grufvornes dagklyft, belägna Sjön. Derigenom har man ock kommit derhän, att snart skall ingen annan åtgärd, än den så kallade *konstkraften*, vara behöflig för vatten-uppfordring från Grufvornes botten, hvilket resultat är af så mycket större vigt för framtiden, som Grufvornes efterhand tilltagande djup i annat fall snart nog

skulle lägga öfvervinnerliga hinder emot deras bearbetande, sedan uppfordringen af både vatten och malm, med Häst- eller Ångmaschins-kraft, blifvit så dyrbar, att Grufvu-arbetet ej bure sig; men hvilket resultat tillika, under de sista 37 årens tid ensamt medtagit en sammanräknad förlagskostnad af vid pass 270,000 R:dr Riksgälds-Sedlar i Capital, enligt förda Bokslut. Ehuru malmtillgången i Grufvorne nu visserligen är ringare, och äfven mindre lätt åtkomlig, än den i fordna tider varit, helst de mäktigaste och rikaste lagren redan blifvit, för det mesta, utbrutne, skulle dock brytningen ännu kunna drifvas högre än som sker, om icke behovet af malm för Gruf-ägarne inskränktes af den årligen mer och mer aftagande skogs- eller kohltillgången för dess tillgodogörande — en omständighet, hvarigenom Grufvorna aldrasäkrast skulle blifva skyddade från förtidig uttömning, så vida ej de, under senare åren, af några de största Grufvu-ägarne verkställda inköp af Allodial-Bruk uti de på skogstillgångar öfverflödande Norra Länen, nu började verka i motsatt riktning. Imellertid är den synliga tillgången på återstående malm i dessa Grufvor, ännu så stor, att icke någon lärer tilltro sig förmåga att bestämma huru många Tio- eller Femtiotal af år, den, lika anlita som nu, skall räcka, ehuru betydlig den malm-massa ock är, som årligen lösbrytes och uppfordras ur berget. Således äro på de sednast förflutna 5 åren, icke mindre än 608,829 tunnor, eller $14,093\frac{1}{4}$ Cubik-famnar löst berg, här upptagne, utgörande, per medium, ungefär 2,818 Cubik-famnar för året, hvilket svarar emot 1,522 Cubik-famnar fast klyft. Utaf denna brytning hafva erhållits tillsammans 175,826 Lass, eller 527,478 Skeppund malm, således 105,596 Skeppund malm per medium för året; Och då 1 Cubik-aln lösbruten malm, i medeltal, väger 3 Skeppund, så synes deraf, att blott 46, 2 procent af den brutna och uppfordrade bergmassan, i volume, varit, hvad man kallar, fyndig. Brott-uppfordringen bestrides med 33 par Hästar uti 18 st. Vindar, utom ett uppfordrings-spel för Ångmaschins-kraft, hvilket likväl, af brist på bränsle, fått hvilat största delen af året. Arbets-styrkan, som vid 1828 års början utgjorde 286 personer, uppgick vid 1833 års början till 321 och har således blifvit ökad med 35 personer. Enligt Mantals-Längderne var hela Summan af de vid Verket boende och underhållne personer, år 1828, 1146, och är nu 1,200, hvilket utvisar en tillökning på de sista 5 åren af 54 personer i hela folkmängden,

samt

samt att arbetarnes antal utgör blott 26, 75 procent af hela personalen. Genom bibehållande af det från ålder stadgade aflönings-sättet för Grufvans arbetare, att neml. vid pass hälften af deras förtjenst utbetalas i contanta penningar och den andra hälften godtgöres med spannmål, så att detta senare uttag lämpas efter hushållens olika storlek och behof: Genom Enkörs och Barns samt Orkeslöse arbetares underhållande med en till 7 à 8,000 R:dr årligen uppgående Gratials-Stat, och derigenom, att hvarje Hushåll har sitt särskildta lilla Boställe med nödiga Potatoesland och tillfälle att kunna föda en Ko samt några Får, bibehålles trefnad och förnöjsamhet bland folket, utan att uppsägningar eller afflyttningar behöfva begagnas för upprätthållande af ordning och arbetsflit, äfvensom allt tiggeri af Grufvans folk härigenom är förekommit, så att Jordbruket i orten på intet sätt lider af Bergsbruket, utan tvärt om, deraf drager en högst betydlig fördel, så väl i afseende på de förtjenster Bönderna i kringliggande Socknar göra sig af körslor vid Grufvan, som på lättheten att få afsättning å Landtmanna producter, hvarjemte tillgången på Drängar och Pigor af Grufvu-arbetarnes barn, hvilka alla ej kunna användas vid Verket, derigenom lättas. Hela sammanräknade Grufvu-förslaget under dessa 5 år, har utgjort i contanta penningar 363,548 R:dr 32 sk. 3 rst., i den förbrukade spannmålsens värde 168,291 R:dr 45 sk. 2 rst. samt i materialier, levererade in natura 17,245 R:dr 6 sk., eller tillhopa 549,085 R:dr 35 sk. 3 rst. Riksgälds-Sedlar, hvilken Summa, fördelad emellan de förutnämnde, på samma tid erhållne 527,478 Skeppund malm; gifver 1 R:dr 2 sk. såsom brytnings-kostnad per Skeppund malm, hvilkens absoluta värde ingår uti Jern-tillverkningen vid Bruken. Följagteligen kan ock Grufvu-brytningens årliga provenue ej här uppgifvas. Spannmåls-consumtionen på året, har, per medium, uppgått till 3,576 tunnor, hälften Råg och hälften Korn, in natura levererade från Bruken. Landtbruket vid Grufvan är ej af betydighet, men har dock, under de senare åren, vunnit ansenlig tillväxt, dels genom inköpta nya Hemman och dels genom fortsatta ängsodlingar på mossar och kärr inom Grufvu Allmänningsarnes områden.

Under sist förflutna året har en ödelagd Jern-Grufva, kallad Hammarins Grufva och belägen å Olands Härads Allmanning i Alunda Socken,

blifvit åter upptagen af Bruks-Patronen P. C. Rettig, hvilken derutur redan hämtat Femhundra Skeppund malm. En annan derinvid belägen Grufvu-öppning, kallad Ramhälls Grufva, är af Dannemora Bergslags Interressenter inmutad, men ännu icke med arbete belagd. Andra Grufvu-arbeten inom Länet hafva icke under dessa år förevarit.

Tackjernsblåsning sker vid 11 Masugnar, nemligen Österby, Tobo, Wessland, Hillehola, Carlholm, Strömsberg, Ullfors, Gimo, Söderfors, Hyttö och Harnäs, hvilkas sammanräknade Tackjerns-tillverkning utgjorde: År 1828 — 30,710 Skeppund 12 Lspund 3 Skålpund, år 1829 — 18,912 Skeppd. 25 Lpd., år 1830 — 24,501 Skeppd. 13 Lpd. 5 Skålpd., år 1831 — 19,861 Skeppd. 15 Lpd. 5 Skålpd., och år 1832 — 16,405 Skeppd. 10 Lpd; Hvarvid anmärkes att det vid Harnäs tillverkade Tackjern begagnas vid Forssmarks Bruk i Stockholms Län, hvaremot Wattholma Bruk här i Länet betjenas af Tackjerns-blåsning vid Länna Masugn i Stockholms Län.

Stångjerns-Smide verkställes vid 9 Bruk, neml. Österby, Leufsta Carlholm, Strömsberg, Ullfors, Gimo, Wattholma, Söderfors och Elfkarleö. Tillverknings-beloppet var, sistlidet år, vid Österby 2,709 Skeppd. 8 Lpd. 5 Skålpd., vid Leufsta, med Carlholm 5,394 Skeppd. 10 Lpd., vid Strömsberg 1,890 Skeppd. 5 Lpd., vid Ullfors 1,503 Skeppd. 15 Lpd., vid Gimo, 1,498 Skeppd. 5 Lpd. 9 Skålpd., vid Wattholma 1,454 Skeppd., vid Söderfors 3,889 Skeppd. 10 Skålpd. och vid Elfkarleö 1,308 Skeppd. 15 Lpd. Vid alla sammanräknade utgjorde det, år 1828 — 19,844 Skeppd. 2 Lpd. 12 Skålpd., år 1829 — 19,499 Skeppd. 17 Lpd. 9 Skålpd., år 1830 — 19,525 Skeppd. 10 Lpd. 1 Skålpd., år 1831 — 17,820 Skeppd. 9 Lpd. och år 1832 — 19,647 Skeppd. 19 Lpd. 4 Skålpd.

Manufactur-tillverkning. 1:o *Spik-Hammare* finnas vid Wessland och Elfkarleö, hvarest samma smide utgjorde, å förra stället 1828, minst 88 Skeppd. 3 Lpd. och år 1832 högsta beloppet 104 Skeppd. 2 Lpd. 10 Skålpd., samt, å det senare, minsta beloppet 33 Skeppd. 12 Lpd. 1 Skålpd. sistlidet år, och det högsta år 1831 med 44 Skeppd. 11 Lpd. 5 Skålpd.; 2:o *Stålugnar* äro anlagde vid Österby, Åkerby, och Elfkarleö; och utgjorde sammanräknade Ståltillverkningen å dessa ställen, år 1828 — 294 Skeppd. 1 Lpd. 18 Skålpd. år 1829 — 379 Skeppd. 10 Skålpd., år 1830 — 517 Skeppd. 1 Lpd. 2

Skålpd., år 1831 — 530 Skeppd. 7 Lpd. 3 Skålpd. och år 1832 — 301 Skeppd. 6 Lpd., samt 3:0 *Ankare- och Grofsmide* sker vid Söderfors, hvarest tillverknings-beloppet deraf var, år 1828 — 347 Skeppd. 17 Lpd. 15 Skålpd., år 1829, — 232 Skeppd. 11 Skålpd., 183 — 2630 Skeppd. 14 Lpd. 10 Skålpd., år 1831, — 261 Skeppd. 4 Lpd. 12 $\frac{1}{2}$ Skålpd. och år 1832 — 283 Skeppd. 15 Lpd. 5 Skålpd.

Hela Folkmängden vid Bruken och Bergverken i Länet utgjorde sistlidet år, 13,118 personer, bestående af Bruksbetjening, Hammar-Smeder, Masugnsarbetare, diverse Bruksarbetare och Manufactur-Smeder, Grufvu-arbeta-re, Skogvaktare och Kohlare, Frälse- och Landt-Bönder, Dagverkare och Torpare samt Gratialister, uti 2,575 Hushåll, eller, då de med Jordbruk jemväl hufvudsakligen sysslosatte 1,343 Hushåll afräknas, af 1,232 Hushåll och 5,392 personer egentligen tillhörande Bruken och Bergverken.

Värdet af de årliga tillverkningarne vid Bruken inom Länet, nemligen af exportabla effecter, kan icke annorledes än förslagsvis beräknas. Den bästa grunden för en sådan beräkning torde, hvad Stång-jernet beträffar, vara de årligen fastställda Hammar-skatts-prisen, hvilka under sednare åren blifvit betydligen förhöjde och förmodas kunna någorlunda öfverensstämma med försäljnings-prisen. Om denna grund följes, uppkommer, med tillägg af den mindre betydliga Manufactur-tillverkningens ungefärliga belopp, följande värden af Brukens exportabla tillverkningar, neml. för år 1828 — 480 à 490,000 R:dr Banco, för år 1829 — 580 à 590,000, för år 1830 — 590 à 600,000 R:dr, för år 1831 — 580 à 590,000 R:dr och för år 1832 — 625 à 630,000 R:dr Banco.

Den årliga consumtionen af Kohl, vid Bruken och Masugnarne, är, naturligtvis olika i förhållande till större eller mindre tillverkningar. Högre än $1\frac{1}{2}$ Läst p:r Skeppd. Tackjern och 2:ne Läster Kohl p:r Skeppd. Stångjern, bör icke i allmänhet beräknas vid dessa Verk. Med antagande häraf skulle den årliga kohl-consumtionen, under de sista 5 åren, hafva utgjort, per medium, för Tackjerns-blåsningen 29,437 Läster och för Stångjerns-smidet samt Jern-Manufacturen 36,617 Läster, eller tillsammans för hvarje år 69,054 Läster. I alla framställningar öfver detta ämne yttras bekymmer rörande den årligen tilltagande bristen på Skogs- och Kohl-tillgångar; hvarvid likväl den anmärkning bör göras, att då, under flere förutgångne Decennier, Bruksägarnes, ej mindre än Bergs-Tjenstemännens, alla bemödanden och specu-

lationer gått ut på Jern-tillverkningens förökning i *quantitet*, med besparing af tid och rudimater, nu deremot, under de sistförflutna åren, all möjlig omtanka användes på productens *förädling* och bringande till ett förökadt inre värde, äfven med uppoffring af tid, arbetskraft och rudimaterier vid tillverkningen. Såsom redan förut nämnt är, hafva flere Bruks-ägare skaffat sig tillfälle till Tackjerns-blåsning af Dannemora Malm, i de skogrikare Norra Provincerne, såsom nu sker vid Hilleviks Masugn i Gestrkland för Hargs Bruks räkning, vid Movike Masugn i Norra Helsingland för Österby Bruks räkning samt snart lärer komma att ske vid Utansjö Bruk i Ångermanland för Leufsta Verkens räkning.

Efter sina privilegier äro de flesta Bruken funderade på ett visst quantum Jern som årligen skall utsmidas, och för hvilket måste betalas Hammarskatt efter Smidets quantum à 1 procent, ehvad detta quantum utsmides eller icke. Det årliga smide, hvarefter denna Skatt beräknas, är: vid Leufsta med Carlholm, 2,000 Skeppd, vid Österby 1,500; vid Gimo 375; vid Strömsberg 1,650; vid Ullforss 1,450; vid Söderforss 1,600; vid Wattholma 700 och vid Elfkarleö 1,850 Skepd. hvarföre Hammarskatts-afgiften, enligt Taxa, under sistlidet är, utgjordes, af Leufsta jemte Carlholm, med 650 Rdr, af Österby med 487 R:dr 24 sk., af Gimo med 121 R:dr 42 sk. af Strömsberg med 495 R:dr, af Ullforss med 435 R:dr, af Söderforss med 480 R:dr, af Wattholma med 169 R:dr och af Elfkarleö med 370 R:dr Banco. För de 5 sista åren sammanräknade, utgjorde denna ordinarie Skatt af alla ofvannämnde Bruk 14,938 R:dr 42 sk. Banco. Dessutom skola Recognitions-Verken Leufsta, Österby och Gimo betala, för fritt smide, utöfver Hammarskatten, årligen 1,200 R:dr Banco tillsammans, hvaraf Leufsta och Österby Bruk erlägga hvardera 533 R:dr 16 sk. och Gimo jemte Rånäs Bruk i Stockholms Län 266 R:dr 32 sk., eller hvardera 133 R:dr 16 sk. Banco. Söderforss Bruk betalar för Ankar-Smide 1 procent af årliga tillverkningen, hvilken för de sistförflutne 5 åren utgjorde 228 R:dr 7 sk. 10 $\frac{1}{2}$ rist. Utaf Masugnarne erlägges Tionde-Tackjern när de äro i gång, med 1 Skeppd. i dygnet, med undantag af Harnäs Masugn, som icke betalar mer än $\frac{3}{4}$ Skeppd., hvilken afgift under de 5 åren 1828-1832, utgjort för Söderforss Masugn 10,051 R:dr 44 sk., 8 rist, för Österby 5,126 R:dr 32 sk. 2 rist, för Wesslands 3,789 R:dr 12 sk., för Hyttö 4,069 R:dr 5 sk., för Gimo 2036 R:dr 37 sk. 4 rist, för Tobo

2727 R:dr 32 sk., för Ullforss 2,167 R:dr 6 sk., för Strömsbergs 2,026 R:dr 36 sk., för Carlholms 2,807 R:dr 16 sk., för Hilleboda 1,615 R:dr 18 sk. 8 rst. och för Harnäs 3,794 R:dr 11 sk. 3 rst, således tillhopa 40,212 R:dr 11 sk. 1 rst eller årligen per medium 8,042 R:dr 21 sk. 5 rst Banco. Härutöfver betalas ännu allmän Bevillning, till det belopp Tabellen upptager.

Öfrige Näringarne å Landsbygden äro 13 st. Tegel-Bruk, 1 Stamp-Verk och ett Pappers-Bruk. Årliga tillverkningen vid Tegel-Bruken har varit omkring 700,000 st. Mur- och Tak-Tegel, hvilka mest försäljas i Stockholm och Upsala samt förbrukas å Landet. Tillverknings-beloppet af Pappers-Bruket, Lingonbacka, är uppgifvet till 1,990 Ris papper af olika slag. Vid Tegel-Bruken skola tillsammans 13 ständige arbetare och vid Pappersbruket 10 sådane, utom Lumpssamlare, sysslosättas. De öfriga förut i Länet befintliga, mindre betydliga, Fabriker, äro nedlagda.

Såsom *Bi-Näringar* må nämnas; 1:o 10 st. Kalkugnar i värde upptagne tillsammans till 5,935 R:dr Banco, hvilkas afkastning är obestämd och icke kan vara betydlig samt vinner-afsättning inom Länet. 2:o Saltpeter-tillverkningen, till hvars bedrifvande, för det närvarande, i Länet finnas 250 st. större och mindre Plant-Lador jemte 73 jordsamlingar i Log-golf. Denna tillverkning har gifvit, år 1828 — 1800 Lpd. 6 Skålpd., år 1829 — 1488 Lpd. 16 Skålpd., år 1830 — 1,584 Lpd. 13 Skålpd., år 1831 — 1,495 Lpd. 10 Skålpd. och sistlidet år 1629 Lpd. eller tillhopa 7,998 Lpd. 5 Skålpd. och således ungefärligen 1,600 Lpd. godkänd Salpeter årligen i medeltal, hvarföre, efter 7 R:dr 24 sk. för Lispundet, vunnits en contant inkomst af 12,000 R:dr Banco årligen. Denna viktiga bi-näring, som svårligen förr än Allmänheten hunnit öfvertygas om möjligheten att dertill begagna ortens tillgångar på bräunntorf, kan med vinst drifvas på den skoglösa slättbyggen, borde deremot kunna, med stor förmån, idkas öfverallt der materialier för sjudningen äro att tillgå utan särdeles kostnad. Den är, på de flesta ställen, i bestämdt aftynande sedan Jordbrukarne vid sist hållne Riksdag blefvo från Salpeter-skattens utgörande in natura, befriade. På andra trakter åter har hägen för denna näringsgren stigit; Allt i mohn som den blifvit med mera eller mindre omtanka vårdad, och det torde kunna vara att hoppas, att det Saltpeter-belopp Länet kan afyttra, åter höjer sig, om Kronans inköpspris derföre förblifver oförändradt; 3:o Linne- och Ylle-väfnader tillverkas

af Allmogens Qvinnor, för husbehof, men icke derutöfver; Likväl hafva väfnaderne af Engelskt Bomullsgarn utaf de lägre numren under de senare åren betydligt höjt sig i värde och mängd; 4:o Fiske, egentligen af Strömming idkas i Elfkarleby, Wesslands, Leufsta och Hållnäs Socknars Skärgård, från medlet af Maji till medlet af September månad, sysslosätter ungefär 280 personer med 140 st. tvårodds-, såkallade, Sköt-båtar, och hvilkas fångst blifvit ansedd vara omkring 500 tunnor saltt Strömming, hvarutöfver en ej obetydlig mängd af samma slags Fisk försäljes färsk här i Staden och anorstades i orten. Den saltade Strömmingen bortbytes till största delen på marknader i Elfkarleby och Skefthammar, emot spannmål, eller säljes emot 16, 18 à 20 R:dr Riksgälds-Sedlar för tunnan. I Strömmar och Forssar invid Bottniska viken idkas äfven fiske af Neijonögon, hvaraf ock en obestämd kvantitet, dels rökt och dels inlagd i kaggar, försäljes. I Elfkarleby Socken finnes ett Krono-Laxfiske, som, jemte en tillydande liten Kongsgård och ett Sägverk, är utarrenderadt för en årlig afgift af 210 Lpd. 11 $\frac{1}{2}$ Skälpd. saltt Lax, att betalas med penningar efter Markegång. För öfrigt är fisket i Länet icke af betydighet, ehuru sådant visserligen af många personer idkas i Mälaren och de mindre Insjöar; 5:o Tjåru-bränning i skogstrakterne bedrifves knappt till dessa orters eget behof; 6:o Kohlning, Körslor vid Bruken och Bergverken samt forsling af malm och jern äro deremot, för Innevånarne i de Socknar, som omgifva Bruken, viktiga sysslosättningar. Penninge-inkomsten för dessa forslingar och körslor kan väl icke med visshet uppgifvas, men understiger troligen icke 4,000 R:dr Banco för hvardera af de 2:ne Fögderier, hvaruti Bruken äro belägne. Priset på Kohl har så höjt sig, att Bruksägarna numera lära betala 1 R:dr 32 sk. Banco för Stigen; 7:o Forslande af Spannmål, Tobaksblad, Norrlands smör och Fågel, är ock en vigtig inkomstgren för Allmogen i de Norra Socknarne och särdeles i Tierp. Jagt idkas blott för nöjes skull. Biskötseln är försummad af Allmogen, hvaremot åtskillige Ståndspersoner på Landet och i Städerna idka den med förmån. För Brukens räkning finnas 4 Lastage-platser, i Hållnäs, Leufsta, Wesslands och Elfkarleby Socknar, kallade Ängskär, Löten, Snastrabodarne och Skutskär, derifrån Leufsta, Carlholms, Åkerby, Hillebola, Wesslands, Strömsbergs, Ullfors, Söderfors och Elfkarleö Bruks effekter transporteras till Stockholm; Men annan och vidsträcktare sjöfart idkas icke-

Angående Näringarne, med undantag af Jordbruket, hvarom ofvan är utförligare handladt, må slutligen anmärkas; Att alla Hemman i detta Län kunna icke blifva sjelfständiga i afseende på sin skogs tillgång, ty ganska många hafva så inskränkt ägo-område, att utrymme för Skogväxt saknas, och de visa sig vara af naturen sjelf egnade åt åkerbruket och ängs-culturen; (Värande Hemmanens ägo-vidd i den grad olika, att hela mantal finnas med blott 20 à 30 tunnland jord, då andra äga till och med 1000 tunnland och derutöfver; och bör såsom exempel af olikhet i utsäde, nämnas, att en del, dock högst få, hela hemman eller mantal, äga sådant blott till 4 à 5 tunnland, då andra hafva 30, 40 à 60) att Bergsrörelsen är, såsom det ofvan anförda visar, af största vigt, och verkar fördelaktigt så väl på jordbruket som på åtskilliga binäringar, hvaribland en del just genom Bergsrörelsen äga sin tillvarelse; att alla de öfriga Näringarne äfven äro naturliga för orten och hvila på jordbruket, samt att på en bördig slättbyggd, der skog och sjö saknas, erbjuda sig mindre lätt tillfällen till Binäringar och att således Inevånarens omtänka der vill uteslutande, rigta sig på den egentliga åkersköt-seln och hvad dermed äger oskiljaktig gemenskap. Då behofven i och för hvad som med jordbruket äger oskiljaktigt sammanhang, blifvit försedda, varseblif-ver man inga andra föremål för gagnelig verksamhet. Den öfriga tiden borrtgår obegagnad af Allmogens söner och drängar, ehuru den borde kunna lemna rum för många nyttiga arbeten och äfven, ofelbart skulle göra, det, om barnens uppfostran vore rigtad dit åt genom deras vänjande från spä-dare åren vid kärlek till sysslosättning.

Den *Handel*, som å Landet äger rum, består hufvudsakligen deruti att Allmogen vid årsmarknaderna i närliggande Städer, äfvensom i Stockholm, uppköper sina hushållsbehof af främmande varu-artiklar, samt, till stor del Höst-tiden, försäljer sin spannmål jemte brännvin, något Hö och några Ladu-gårds-producter. De flesta, för Landtmannens eget behof umbärliga, alster af hans Näringar föryttras i Stockholm och en del deraf här i Staden. Sina behof af skogs-effecter måste slätt-landets Innevånare fylla genom uppköp, till större delen från angränsande skogrikare trakter i Westmanland. De behöfliga Linnevarorne anskaffas på Distings-Marknad, som årligen, i Februari Månad, sedan urminnes tider, hålles i Upsala och då talrikt besö-kes af säljare från Ångermanland, Jemtland, Medelpad och Helsingland. Jemte Hufvudstaden äro Gefle, Westerås och Sala Städer samt Bergslags-or-

terne i Falu, Westmanlands och Gefleborgs Län de betydligaste afsättningspunkter för Landets hufvud-produkt. Sådane långväga resor företagas alltid om Vintren och för att kunna verkställa dem, äfvensom för att kunna förrätta skjuttsningar och de långa skogskörslorne, hafva ortens jordbrukare behof af det stora antal Hästar, som nu underhålles, då eljest Oxar skulle kunna, med mindre kostnad och större gagn för åkerbruket, underhållas. Långa transporter med Spannmålen ända till 16 à 20 mil fram och åter måste företagas till vinnande af en någorlunda fördelaktig afsättning derå. Ganska obetydliga uppköp af Spannmål ske hemma i Landet, och då åkerbrukaren således måste icke blott sjelf borrtforsla sin vara, utan äfven söka att bereda sig afsättnings-tillfällen som ofta blifva osäkra eller slå sig ut till hans skada, följer deraf, att brännvins-bränningen tillgripes såsom ett hjälpmedel, det der drifves vida utöfver ett skäligt *husbehof* och förvandlar sig till ett förstörande ondt, derigenom, att ett lätt och för lågt pris, tillgängligt öfverflöd af den farliga produkten uppkommer.

Sjön Mälaren gifver hela södra och vestra delen af Länet en lätt communication med Stockholm och andra orter. Landscommunicationerne i det inre af detta från urminnes tider odlade och bebodde Län, äro goda, beqväma och för behofvet tillräckliga; dock hafva 2:ne nya Härads-vägar af betydlig längd under de sednare åren blifvit anlagda, neml. den ena från Skuttunge By genom Skuttunge och Bälinge Socknar till den så kallade vestra Landsvägen, och den andra från Walla By i Wesslands Socken till norra Landsvägen emellan Mehede och Elfkarleby Gästgifvaregårdar. Uti den inre Handeln har någon annan märkbar förändring under de sist förflutna åren icke skett, än att de tillförene tillåtna 2:ne Årsmarknader i Elfkarleby Socken, hvilka befunnits öfverflödiga och skadliga, numera, enligt Kongl. Maj:ts Nådiga beslut, upphört, och inskränkts till ett sådant utbyte af Skärgårds-producter och Landtmanna varor, som jemväl vid Skefthammars Kyrka samt på åtskilliga ställen vid Mälarens stränder, såsom Flottsund i Bondkyrko Socken, Örsunds bro i Girista Socken, m. fl., äger rum och hvilka sedan fordna tider ännu talrikt besökas, vid Midsommaren och Michelsmässan af Skärgårds-boer och Landtmän, hvilka senare då, emot spannmål,

förskaffa sig saltade fiskvaror. Numera finnes således blott en enda marknads-plats å Landet, nemligen vid Skefthammars Kyrka, der Marknader årligen hållas i Junii och October Månader.

4:o Politisk Författning.

De under sednare åren förefallna Jordeboks-förändringar bestå deruti; att, genom skedda Skattläggningar i Länet, $1\frac{1}{4}\frac{7}{8}$ Mantal Krono tillkommit samt att 7 st. Odlingar, 1 Torp, 5 Ängar, 2:ne Vatten-Mjöl-Qvarnar, 1 Vatten-Såg-Qvarn och 49 st. å Krono Parker uppodlade Lägenheter, blifvit skattlagde; Hvarjemte $\frac{3}{8}$ Mantal frångått Kronan genom Skatteköp och blifvit under Skatte-titel upptagna.

Af öde upptagne, eller i ödesmål fallne Hemman finnas icke. Å enskildta ägor upptagas väl, tid efter annan, nya Odlings-Lägenheter och Nybyggen, men i den trakt af Länet, der mesta utrymme dertill gifves, förekomma de dock mera sällan, i följe af Jordägarnes uppmärksamma om-tanka, att emot intrång och tillgrepp freda de för Bruken och Bergverken så dyrbara skogarne. I följe af arf eller andra Laga fång inträffa hemmans-klyfningar rätt ofta, dock icke i mindre delar än sådana, hvarå Åbo kan vara besuten. De fordna samhälligheterna i åker och äng försvinna mer och mer med hvarje år, och af de i Länet anställda 12 Landtmätare äro de flesta i beständig verksamhet och sysslosättning, äfven med de i Kongl. Maj:ts Nådiga Stadga den 4 Maj 1827 omförmälda Laga Skiften, hvilka väl ännu sällan kunna fullbordas utan tvister vid Ägodelnings Rätterna m. m., men allt mera inses vara för Landthushållningen välgörande och vigtiga samt derföre årligen tilltaga i antal. På slättbygden, der dessa för-rättningar äro mest nödvändiga, mötas de dock af ett ganska svårt hinder i den mycket betungande stängsel-kostnaden.

Antalet af sjelfägande Jordbrukare samt af Arrendatorer eller Brukare är ungefär lika stort, med någon öfvervigt å de förres sida.

I Länet finnas $15\frac{1}{4}$ mantal Posthemman samt 27 Gästgifvare-gårdar. Sådane till serskildta ändamål anslagne och donerade Hemman och lägenheter, som icke kunna i Tabellen upptagas under rubriken: *ad pios usus*, finnas ej i Länet.

Läget af Åbyggeby Qvarn i Wendels Socken, Odensforss Qvarn i Tierps Socken och Lingonbacka Pappers-Bruk i Färlåsa Socken, har vållat att skada genom öfversvämnningar stundom tillskyndats ofvanliggande jordägor, men genom de årligen skeende Å-rensningar hafva dessa olägenheter blifvit till största delen afhjulpne. Sådane vattu-dämningar förorsakas ock af Karlholms Bruk i Wesslands Socken, af Dannemora Bergslag för Grufve-driften samt af Gimo och andra Bruk i Bergslags-orten: men dels är denna upp-dämning företagen å egna ägor, och dels ersättes den derigenom vållade skada, antingen genom öfverenskommelse med Bruks- och Bergverks-ägarna eller ock genom de indirecta förmåner Bruks-rörelsen tillskyndar det omkringliggande landet, så att verkningarna af dessa oundvikligt nödvändiga vattudämningar icke kunna sägas vara för jordbruket menliga.

För Moder-Näringen äro de i Tabellen omförmälda *Stats-bidrag*, utan tvifvel, directe tryckande, emedan de öfverhufvud tagne, uppgå till $7\frac{1}{2}$ procent af uppskattade värdet utaf Krono- och $7\frac{1}{11}$ procent af Skatte-Hemman, som utgör ungefärligen hälften af all jord å Landet. För Frälse-jorden uppgå Skatterna till vid pass $3\frac{1}{2}$ procent och för Säteri-jorden till $1\frac{1}{4}$ procent; dock måste härvid anmärkas, att en högst betydlig del af de, uti Tabellen till penningvärdet, efter uppgift från fögderierna, utförda Stats-bidrag, bestå uti sådana allmänna bördor, t. ex. Skjotts, Vaghållning, Skallgång m. m. som utgöras in natura, oftast på en tid af året, som är för Landtmannens öfriga omsorger mindre dyrbar och följaktligen icke alltid medföra uppoffringar i Ekonomiskt hänseende. I alla fall äro utskylde af Jordbruket så betydliga, att de uppställa starka hinder emot den allmänna välmågans skyndsammare tillväxt, helst myntvärden och varu-pris ständigt vackla och göra Landtmannens hushålls-beräkningar i hög grad osäkra.

För de skattskyldiga är det allmänna uppbördssättet alldeles icke betungande. Krono-Tionde- och Afrads-Spannmålens utforsling sker antingen sjöledes, eller ock på en för Landtbruket mindre angelägen årstid, dels till Slotts-Magasinet i Stockholm och dels till Krono-Magasinet härstädes; och har, under de sednare åren, icke försports någon klagan öfver olägenhet dervid.

Håbo, Bro, Trögds och Åsunda Härader äro mest tryckte af Kronoskjuttser och inqvartering, äfvensom af Håll- och Reserve-skjutsen, emedan dessa Härader genomskäras af stora stråkvägen imellan Stockhom och Göthe-

borg. Minst besvärade af dessa bördor äro deremot Olands och Rasbo Härad samt Leufstads och Dannemora Tingslag. Gästgifveri-skjultsnings-skyldigheten är, öfverallt, der den af allmogen sjelf bestrides, ganska menlig för Jordbrukaren, synnerligen i moraliskt afseende. I Olands och Rasbo Härad samt Dannemora och Leufsta Tingslag jemte en del af Norunda Härad är dock skjultsnings-skyldigheten på Entreprenad öfvertagen af Gästgifvarne. Vid de mera talrikt besökta Gästgifverier hafva deremot alla hittills gjorda försök att öfverlåta skjultsningsningen på Entreprenade åt viss person, misslyckats; dels därför att Allmogen sjelf ännu icke inser den förmon, som genom befrielse från denna skyldighets fullgörande in natura, måste vinnas, och dels därför, att personer, som med böjelse förenat verklig förmåga att ensamma, på säkert sätt, ombesörja all skjults vid dessa Gästgifvaregårdar, ej äro att tillgå. En inrättning, att med Forvagn ombesörja Resandes och Paketers forskaffande imellan Stockholm och Upsala, är, på de sednare åren, af enskild person tillvägabragt och bibehåller sig med understöd af årliga afgifter utaf några bland de Hemmans-innehafvare, hvilkas Hållskjuts-skyldighet utaf Forvagnens ägare är, med Kongl. Maj:ts Nådiga bifall, tills vidare, öfvertagen. En lika beskaffad inrättning för resande imellan Upsala och Gefle har blifvit försökt, men icke kunnat bära de dermed förenade kostnader, och alltså måst öfvergifvas. På vestra Landsvägen genom Länet, öfver Tibble, Grans, Litslena och Enköpings Gästgifvaregårdar är ock en Forvagn i gång imellan Stockholm och Westerås m. m., men skjultsnings-skyldigheten är derigenom, hittills, i allt för ringa mon underlättad. Vida betydligare lindring har den vunnit genom den af Ångfartygen underhållna beqväma sjö-communication med Hufvudstaden; dock fortfar den ännu att vara betungande, och det visar sig, att de resandes antal stiger i samma mon, som transportmedlen mågfaldigas och lättas. Äfven väghållningen är en tung börda för jordbruket. Skyldigheten att den uppfylla får aldrig eftersättas, och genom dess noggranna uppfyllande förspilles af hvarje Hemman en mängd dagsverken med folk och dragare. Men äfven detta onus är mer och mindre tryckande, allt efter väglotternas och väggrusets aflägsenhet från hemmanen. Länet är tungt roteradt. Rustnings-skyldigheten, som varit särdeles besvärande, börjar dock nu att vinna lättnad, dels genom bättre tillgång å infödda Remonter och dels genom 2:ne

af de Rustande detta år vidtagne och af Kongl. Maj:ts Nädigst fastställda beslut, enligt hvilka Remonterings-kostnaden framdeles kommer att bestri-
das utur en gemensam Cassa, hvartill sammanskott lemnas från och med
nästkommande år, samt en Direction blifvit inrättad, hvilken, emot viss år-
lig afgift af de Rustande, ombesörjer afskaffande och lagning af beklädnads-
och monderings-persedlarne m. m. för den här i Länet förlagda del af
Kongl. Lif-Regementets Dragon-Corps. Religions-Lärarnes aflöning börjar,
allt mer och mer, kännas besvärande, särdeles i anseende till det sätt, hvar-
på den utgöres. Fasta öfverenskommelser om Pastoralierne godtgörande för
en viss större tidelängd, finnas ännu blott i 5 Pastorater, neml. i Åkerby
och Jumkihs, Viksta, Fundbo, Upsala-Näs samt Öfver- och Ytter-Gran,
hvilka vunnit Kongl. Maj:ts Nädiga stadfästelse; dock äro flerstädes tillfäl-
liga Contracter derom imellan Församlingarne och deras Pastorer träffade.
Fattig-underhållet är föga kännbart och utgöres, på många ställen, fastän
origtigt, af Magazins-fonder, som ursprungligen varit bestämda för annat än-
damål. Stundom rätt betydliga, men tillfalligare, afgifter medföra Kyrko-
Prestgårds- och Tingshus-byggnader, Skallgång, Jagtredskaps- och Broars
underhåll, m. m.

Till beräkning af värdet för de i Tabellen anförda onera och allmän-
na Besvär har en och samma method icke kunnat säljas, ty dessa äro allt-
för olika i olika trakter. De från Fögderierna inkomma, mycket skiljaktiga
uppgifter hafva alltså måst läggas till grund derföre. Man har skattat Soll-
dat-underhållet från 100 till 120 R:dr, Rustnings-kostnaden för hvarje Num-
mer från 128 R:dr till 165 R:dr, Pastors-aflöning från 16 R:dr till 20 R:dr
per mantal, Comministers till 3 R:dr, Kyrkobetjeningens från 2 till 3 R:dr,
Fattig-Försörjningen från 1 till 2 R:dr, Skjutsningen från 1 till 25 R:dr,
Väghållningen från 15 till 20 R:dr samt de under rubriken "diverse afgif-
ter, onera och besvär" upptagna kostnader från 5 till 8 R:dr, allt Banco.

Den vanliga års-afgiften för Vacante Rotar här i sednare Contracter
blifvit betingad till 83 R:dr 16 sk. Banco. Medelpriset för en Soldats och
en Rote-Båtsmans årliga underhåll, med 6 Tunnor Spannmål, 2:ne lass Hö
1 à 2 tjog Halm, 2 à 3 Famnar Ved, ett visst quantum af Ärtor, Rofvor
och Agnar, årligt byggnads-underhåll vid Torpet och täppor derstädes, som-
mar-bete för en Ko och några Får, beklädnad, penninge-lön, Mötes-Passe-

volance- och Enöres-medel, tillsammans, efter de sista 5 årens Markegångs-
pris, synes hafva varit ungefär 83 R:dr 16 Banco eller för hvarje roteradt
mantal vid pass 30 R:dr, hvarigenom uppkommer en sammsnräknad kost-
nads-summa af 84,538 R:dr 16 sk, Banco för de i Länet befintliga 957 Sol-
dat-Rotar och 58 Båtsmans-Rotar.

I och för Rustningen kan kostnaden beräknas, i anseende till Drago-
nen likasom för Soldaten, med afdrag af Mötes-Passevolancen 7 R:dr, till
76 R:dr 16 sk. Banco hvartill kommer värdet af

243 Lispund Hö à 10 sk. för Nummer-Hästen	50: 30. —
halmen anses godtgjord genom spillningen	
7 tunnor 19 kappar Hafra	24: 40. 10.
Mötes- och Trosspassevolancen	17: 25. 8.
Dragon-Hästens inköps-pris, 200 R:dr, fördeladt på 12 år .	16: 32. —
2:ne karl-monderingar och 1 Häst-mondering, tillhopa vär- de ungefär 200 R:dr, för hvilka betalningen, enär årliga underhålls-kostnaden inberäknas, skäligen kan fördelas på sex år	33: 16. —
Inköp af kreatur och sängkläder, handpenningar m. m. vid pass	4: 16. —

Tillhopa Banco R:dr 147: 16. 6.

hvilket tillsammans med Dragonernes underhåll à 76 R:dr 16 sk. skulle för
hvarje Rustnings-Nummer utgöra 223 R:dr 32 sk. 6 rst. Banco och tillhopa
för det i Länet inroterade 279 Rustnings-Nummer, 62,405 R:dr 43 sk. 6 rst.;
Dock afgå derifrån Augments-afgiften och Rusthållsstammarnes ränte-frihet,
hvilka förmåner på hvarje helt Rusthåll kunna antagas till ungefär 130 R:dr
Banco i spannmål och penningar sammanräknade; Och som dessa till Rust-
ningens bestridande anslagna räntor, förvandlade i penningar, enligt Ta-
bellen utgjort 36,231 R:dr 34 sk. 6 rst. årligen, befinnes det, att Rusthål-
larnes egen kostnad i det hela bestått af 26,174 R:dr 8 sk. och således för
hvarje Nummer, per medium, varit 94 R:dr Banco; Hvilket kostnads-belopp
jlikväl för framtiden bör i icke obetydlig mån förminskas genom det af
Rusthållarne detta år vidtagna, ofvanomfördäta, beslut rörande sättet
att hädanefters besörja om Corpsens beklädnads- och monderings-anskaffande
och underhåll.

Beloppet af Knekte-rotefrihets-medel för oroterade Hemman är 95 R:dr 36 sk., hvilka utgöras af 45 Hemmans-delar och Lägenheter, tillhopa ansedde till $7\frac{4}{3}$ mantal.

Enligt Tabellen, skulle afgifterne af hvarje helt mantal hafva varit: Till Pastor 19: 25. 7. till Comminister 3: 30. 3., till Kyrkobetjeningen 2: 47., till Fatligförsörjningen 4: 46. 9. för Kongs- Krono- och Hällskjuts samt inqvartering 9: 47. 9., för väghållning 18 R:dr 31 sk. 11 rst. för diverse afgifter 5 R:dr 23 sk. 8 rst., allt Banco. I anseende till hvilken beräkning dock, på sätt ofvan nämndt är, måste anmärkas, att skjutsning och väghållning blott indirecte tillskynda Landtmannen uppoffringar, hufvudsakligen medelst förlust af tid, den han icke alltid synnerligen högt uppskattar.

I Länet äro, till vårdande af allmänna ordningen m. m., anställda 6 Krono-Fogdar, 1 Landsfiscal, 17 Länsmän och i hvarje Socken 1 Fjerdingsman: Sedlighetens vård är genom höga Författningarne anförtrödd åt Församlingarnes Pastorer och Kyrko-Råd. En af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande den 20 November 1820 utfärdad och till antagande föreslagen By-Ordning, enligt hvilken de till Jordbrukets förbättring och till yttre ordnings vidmakthållande inom Bylag ledande åtgärder, af Allmogen sjelf bevakas genom vissa dertill valde personer, är nu frivilligt antagen till efterföljd i 25 hela Socknar och vissa districter af några andra. År 1828 funnos i Länet 12 Vexel-undervisnings-scholar. Nu mera är deras antal förökadt. Dessutom finnas 6 Sockne-Scholar, der undervisningen skall ske efter gamla Läro-metoden. I de öfriga Församlingarne ombesörjes barnens undervisning i innanläsning och de första Religions-begreppen af Klockaren eller Orgelnisten, eller af andra personer under omkringvandring i Gårdarne. Undervisningsverk i nyttiga slöjder saknas alldeles. Hälso-vården skötes af 2:ne Provincial-Läkare, stationerade den ene i Upsala och den andre i Enköping; hvarjemte en extra Provincial-Läkare för Bro och Häbo Härad af detta Län, är placerad i Sigtuna. Vid Dannemora Grufvor samt Leufsta, Söderforss och Wesslands Bruk hålla dessa Verks ägare särskildte Läkare, hvaraf ortens öfrige Innevånare ock kunna biträdas. Dessutom är en särskilt med enskildte sammanskott aflönad Läkare i Häbo Härad boende, för att med ännu närmare omsorg gå den ortens Innevånare tillhanda. Barnmorskor äro antagna och aflönade i de flesta Socknar. 2:ne Djur-Lä-

kare, neml. en för hvardera Provincial-Läkare-districtet, och nu mera, antagne och af Länets Innevånare, tills vidare, försedde med lön jemte det lilla arfvode, som på Stat bestås. Fattigförsörjningen bestrides af hvarje Församling för sig särskilt, och någorlunda oklanderligt, så att de fattiges utvandring till andra Socknar är, i det närmaste, förebyggt. För Länets behof finnas 1 Hospital och 1 Lazarett vid Upsala; äfvensom i Weckholms Socken ett Hospital är inrättadt på grund af enskild donation. Ett Central-Hospital för detta och flere Län är, på välbelägen plats nära Upsala, under byggnad på Entreprenad, emot en kostnads-summa af 22,500 R:dr Banco och blifver år 1835 färdigt. Öfver efterlefnaden af Kongl. Maj:ts Nådiga Författningar angående Gästgifverierne, hålles alfvarlig hand. Uti 75 Församlingar finnas Sockne- och Fattig-Magaziner, hvilkas fonder tillsammans utgöra 21,836 tunnor 15 kappar spannmål, hälften Råg och hälften Korn. För förvaltningen deraf har Kongl. Maj:ts Befallningshafvande föreslagit förbättrade Reglementen, hvilka ock redan, med Kongl. Maj:ts Nådiga bifall och stadfästelse, äro af några Församlingar antagne. Tillåtna Krogar å Landet äro 18 st., hvaraf dock 10 äro anlagde för Bruks och större Herregårdars behof. Till Rofdjurens utrotande anställes årligen Skall, med temmelig god framgång, hvarjemte 18 st. Varggårdar äro anlagde. Till underdånig åttlydnad af Kongl. Maj:ts Nådiga Bref den 19 Junii 1830 blefvo Länets Innevånare, den 2 September samma år, inför Kongl. Maj:ts Befallningshafvande hörde huruvida de ville befrias från Skallgångar samt Varggårdars och Varggropars underhåll, emot utfästade i stället af vissa belöningar för Rofdjurs fångande. I anledning deraf beslöto de flesta Häraders Ombud, att förhöja de i Kongl. Maj:ts Stadga om Jagt och Djurfång den 13 April 1808 omförmälda skottpenningar till 12 R:dr för dödande af en Björn, 9 R:dr för en Varg, 6 R:dr för en Lo och 3 R:dr 16 sk., allt Banco, för en Räf, att fördelas uppå och utgå af hvarje matlag å Landet, som har kreatur. Fyra Häraders beslöto deremot, att, tills vidare, ej utbetala sådana belöningar, utan i stället bibehålla de af dem anlagda Varggårdar intill dess den tid af 10 år förflutit, uppå hvilken Häraderna förut åtagit sig sådant underhåll; Hvarförutan 2:ne Häraders beslöto att ej allenast utbetala premier, utan ock underhålla Varggårdar. Dessa beslut hafva vunnit Kongl. Maj:ts Nådiga stadfästelse. Skallgångar hafva dock, under loppet

af sistl. Vinter, med önskad framgång, skett inom Trögds och Ulleråkers Härad, på Innevånarnes särskildta begäran; Varande, under de sist förflutna 5 åren, i Länet fångade 127 Vargar, 39 Loar och 497 Räfvar, deraf på Skall 28 Vargar, i Varggårdarne 67 Vargar, 26 Loar och 152 Räfvar, samt af Jägeri-Staten och enskildte personer, emot belöningar fälldes 32 Vargar, 13 Loar och 345 Räfvar.

Härförutan anser Kongl. Maj:ts Befallningshafvande sig böra i underdånighet här tillkännagifva: att, med Kongl. Maj:ts Nådiga bifall, och genom Dess Befallningshafvandes försorg, ett Bolag af enskildte personer, år 1829 börjat samt sistlidet år fulländat byggnaden af en, alltför länge saknad och högst behöflig, 138 alnar lång och på säkra stenkistor hvilande, Trädbro öfver Flottsund, i gränsen emot Stockholms Län, hvarigenom landcommunicationen orterna emellan blifvit mycket lättad och de där ofta inträffade olyckshändelser för framtiden afböjde, utan att segelfarten genom Sundet dymedelst försvårats; Varande till detta ändamål 12,875 R:dr Banco sammanskjutne af Actie-ägarna, som deremot blifvit i Nåder berättigade att uppbära en viss, emot räntan å Actie-Capital dock ingalunda svarande, afgift för öfverfart å Bron, hvilken, med Kongl. Maj:ts Nådiga tillåtelse, benämnas Prins Gustafs Bro; Att, genom ny, af Kongl. Maj:t i Nåder gillad, Organisation af Länets Rotehållares vid Uplands Infanteri-Regemente, så kallade Enöres-Cassa, Rotehållarne blifvit i det närmaste befriade från de med Recrüteringen följande kostnader, hvilka nu af Cassan godtgöras, hvarjemte en särskilt Gratifications-fond blifvit med denna Cassa förenad, från hvilken fond afskedade välförtjente Soldater samt sådanes nödlidande Enkor och barn årligen åtnjuta underhålls-medel till ett belopp af ungefär 600 R:dr Banco; Att inrättning af ett Bolag till vinnande af ersättning för den skada å lösegendom, som eldsvådor å Landet åstadkomma, blifvit Länets Innevånare af Kongl. Maj:ts Befallningshafvande föreslagen, men hvilket ärende dock icke ännu hunnit att till slutligt afgörande bringas; Att Länets Landthushållnings-Sällskap årligen, från och med 1831, kostnadsfritt utdelar omkring 200 st. Frukträd, till Torpare, Soldater, Dragoner m. fl. dylika obemedlade innehafvare af små jordlägenheter, för att dymedelst söka befrämja en allmännare odling af Frukträd och grundlägga Trädgårdsskötsel å Landet, hvarjemte Sällskapet årligen, emot inköps-priset, tillhandahåller Länets

Inne-

Innevånare, en viss qvantitet of foder-växt-frön och på allt sätt söker uppmuntra Trädplanteringar och en förbättrad vård om skogarne; Att, dels från Kongl. Maj:ts Befallningshafvande och dels från Landthushållnings-Sällskapet, utgått uppmaningar och råd till dryckenskaps-lastens hämmande och unge personers afhållande från brännvins-njutande, åtminstone tills de fyllt 21 års ålder, samt att nyssnämnde Sällskap, dels genom utfästelse, af en belöning, stor 800 R:dr Banco, söker uppmuntra till författande af en fullgod, för Allmogen egenteligen bestämd, bok, som innehåller säkra upplysningar i åtskilliga Moraliska och Ekonomiska ämnen, äfvensom Sällskapet ock eljest sökt, att, genom kostnadsfri utdelning af åtskilliga lämpliga små Afhandlingar, uttränga de, råhet och vidskepelse underhållande skrifter, som annu äro bland de med kropps-arbeten sysslosatte Folkklasser i omlopp, samt att befrämja en sund och riktig barn-uppfostran under den spädate åldern och förekomma den öfver all höfva starka dödlighet, hvarigenom mennisko-lif borttryckas, innan annu 1:sta årets ålder är uppnådd. Dessutom torde böra nämnas, att vid Söderforss Ankar-Bruk är för arbets-folket inrättad en Spar-Bank, hvars fond utgör omkring 5,000 R:dr Banco, och hvilken visat mycken nytta.

Staden Upsala har, sedan år 1828, genom inflyttningar ökat sin Folk-mängd med 159 personer, och har nu tillsammans 4,658 Innevånare, obereknad den ungdom, som tidtals hitkommer för att vid Universitetet och Cathedral-Scholan idka studier och hvars antal uppgår till ungefär 1,000 personer. Af Stadens Innevånare äro:

Mantalskrifne, Mankön	1,291
Qvinkön	1,819
	<u>3,110</u>
Mantalsfrie, Mankön	696
Qvinkön	852
	<u>1,548</u>

Den *allmänna* bildningen består uti någorlunda kunskap i Religionen och Samfunds-pligterne samt någon färdighet i skrifning och räknekonst, hvilken inhämtas dels i Cathedral-Scholans Apologist-Class och dels i Hans

Kongl. Höghets Hertigens af Upland Folk-Schola. Förbrytelser af grof beskaffenhet äro icke allmänna. Man kan icke heller sanningsenligt säga, att sedligheten är i aftagande, men öfverväger man de omständigheter, att ett ganska stort antal oäkta barn här årligen framfödas samt att en del af den arbetande klassen visar sig allt för böjd för sysslolöshet och vara okunnig om faran af starka dryckers öfverflödiga njutning, så befinnes det, att denna har behof af de nitfulla arbeten, som egnas åt dess förbättring, hvilken ock icke kan uteblifva. Konst- och Näringsfliten är i synbart stigande och flere säkra tecken röja, att allmänna välmågan årligen höjer sig.

Handtverkerier, minuthandel, som här är klassificerad samt Åkerbruk, utgöra Stadens Näringsfång. Academie-Statens och de talrika Studerandes härvaro bidraga ock, i väsendtlig mohn, till Stadens bestånd. Berörde handel drifves nu af 3:ne Bokhandlare, 3:ne Jernhandlare, 3:ne Klädeskramhandlare, 13 Kryddkramhandlare, 6 Läderhandlare och 13 Victualiehandlare, med 11 Handelsbetjenter och 45 Handels-lärlingar. Fabriksrörelse skötes af en Tobaks-Fabrikör med 2:ne arbetare och 4 lärlingar till ett uppgifvet tillverknings-belopp af 2,213 R:dr Banco årligen. Handtverksrörelse idkas af 7 Bokbindare, 3 Bläckslagare, 3 Garfvare, 5 Karduanmakare, 1 Gålbjutare, 4 Glasmästare, 4 Guldsmeder, 2 Hattmakare, 2 Handskmakare, 1 Kammakare, 4 Kakelugnsmakare, 1 Bundtmakare, 4 Klensmeder, 5 Kopparslagare, 3 Murmästare, 5 Målare, 5 Sadelmakare, 2 Sejlare, 10 Skräddare, 14 Skomakare, 7 Snickare, 1 Sockerbagare, 4 Svarfvare, 1 Sämskmakare, 1 Tenngjutare, 2 Tunnbindare, 4 Vagnmakare, 7 Bagare, 7 Slagtare, 1 Pasteijbagare, 1 Skorstensfejare, 3 Urmakare, 6 Skeppare, 5 Färgare, 1 Distillator, 1 Perukmakare, 1 Strumpväfvare och en Åkare, med 147 Gesäller och 217 Lärlingar. Källare- Tracteurs- Spisquarters- och Krognäringarne drifvas af 3 Källarmästare, 10 Tracteurer, 9 Spisquarters- och Gårdköks-idkare samt 28 Krögare, med 4 Kypare och 8 Lärlingar; Hvarjemte detta år i Staden blifvit inrättad en mathållning utan spirituosa. Dessutom finnas i Staden 2:ne Apothekare med 4 Provisorer och 5 Lärlingar samt 2:ne Boktryckerier med 17 Gesäller och 7 Lärlingar. Binäringar, som lemna afsättning utom Länet, finnas ej.

Upsala Stad har att påräkna den mästa tillförseln af Landets producter ifrån de omkringliggande Socknarne i detta och Westmanlands Län, men

synnerligen ifrån detta Läns Norra del, på 2 till 6 à 7 mils afstånd. Största delen af Stadens Handelsvaror och tillverkningar blifva ock dit afsatte, Härvarande Handlande hämta, hufvudsakligen, sina varor från Stockholm, med hvilken Stad denna ort nu har obehindradt och beqväm sjö-kommunikation på Mälaren, sedan Upsala å samt åtskilliga ställen i den öfriga farleden blifvit, efter Kongl. Maj:ts Nådiga befallning, upprepade på allmän bekostnad.

Till den lyckliga omständighet, att Handeln och Näringsarne befinna sig i stigande, verkar, utan tvifvel, den omgifvande Landsortens innevänares ekonomiska ställning, som under de sednare åren, betydligt förbättrats och föranleder dertill att Stadsmanna-tillverkningar och de Handlandes varor lifligare eftersökas. Staden börjar ock nu utöfva en bättre inflytelse på Landets jordbruk än förr ägt rum. Stadens egna, ovanligt stora och bördiga åkerfält, hvilka med undantag af några få Tobaks- och Jordfrukts-planter, uteslutande användas till Sädesproduction, gifva väl en så betydlig afkastning, att de till stor del förse Stadens eget spannmålsbehof, hvadan handeln med denna nödvändighetsvara och icke här äger särdeles liflighet; men Landtmännens ladugårds-producter samt råa och arbetade skogs-effetter finna alltid rätt förmånlig afsättning. Tillgången på skickliga och pålitliga arbetare är knapp. Dagsverksprisen uppgå till 32 à 40 sk. Banco.

Med Rikets öfriga Städer delar Upsala förmonen af de prohibitia stadsganden, som i Skrå-författningar, Handels-Reglementen och de flere till Handels- och Handtverkeriernes förmon, tid efter annan, i Nåder utfärdade Författningar innefattas.

En egen padagog samt en så kallad Läse- och Arbets-Skola har, för fattiga barns räkning, länge underhållits. Denna inrättning är likväl alltför inskränkt och ingalunda svarande emot det årligen ökade behofvet. Glädjen öfver Hans Kongl. Höghet Hertigens af Upland födelse sökte sig ett värdigt uttryck och fann det, derigenom, att åtskillige aktningvärde personer bland Stadens Borgerskap, den 18 Juni 1828 beslöto att till denna Skol-Inrättnings utvidgande bidra med betydliga sammanskott, hvaribland den gifva af 10,000 R:dr Banco, som med varm hand lemnades af nu affidne Handlanden och Riddaren af Kongl. Maj:ts Wasa-Orden, Olof Forsslund, i synnerhet förtjenar att i det tacksammaste och mest aktningfulla minne

förvaras. Med biträde af dessa anslag samt en till Inrättningen donerad, och, genom Länets fordna Höfdinges nitfulla verksamhet utbekommen, betydlig kronofordran, har Hertigens af Upland Folkskola sedermera vunnit slutlig organisation, invigdes för sitt välgörande ändamål den 26 Januarii sistlidet år och är nu årligen begagnad af omkring 300 fattiga barn af begge könen, hvilka i den, dels af en skicklig Lärare njuta undervisning i läsning och skrifkonst efter vaxel-undervisnings-method, dels ock, hvad det andra könet angår, bibringas kunskap i nyttiga handeslöjder af en vid Inrättningen anställd Lärarinna, Sjukvården i Staden ombesörjes af en Stads-Physicus, som Staden lönar, äfvensom Borgerskapet underhåller 2:ne sjuksängar i Akademiens Nosocomium samt består de fattiga fria läkemedel, hvarförutan särskildta Fattighus för ålderstigna och orkeslösa fattiga hittills varit af Staden och Academien underhållna. Dessa anstalter, hvartill Stadens Innevånare lemnat årliga bidrag, beräknade efter 25 procent af Bevillingen enligt andra Artikeln i Bevillnings-Stadgan, och hvilka medel förvaltas och till de behöfvande utdelas af en, i sådant afseende, utaf Stadens och Academiens medlemmar sammansatt Direction, motsvara sitt ändamål. Stadens Fattigvård är ock nu mera (sedan de begge Stater, af hvilka Upsala Domkyrko-Församling består på efterföljansvärdt sätt förenat sig om en *gemensam* Fattigförsörjning,) å nyo organiserad; och till herbergerande af nödlidande fattige börjades, sistlidet år, enligt församlingens beslut, byggnad af ett passande stenhus, hvarföre kostnaden är beräknad till 11,500 R:dr Banco, som betäckas dels genom lån, med årlig, på 50 år utställd, afbetalning, dels genom frivilliga gåfvor till ett belopp af 1000 R:dr Banco, som några större possessionater Staden förärat; och bör denna nödvändiga byggnad nästkommande år vara färdig. För Församlingens Fattighjon är ock, under de sednare åren, en Soppkoknings-anstalt tillvägabragt. Länets och Stadens Corrections- och Arbetshus är ock å Stadens område beläget samt begagnas för sitt nyttiga ändamål, så vidsträckt, som denna Inrättnings utrymme och tillgångar möjligen kunna medgifva. Ett å Stadens ägor befintligt Tegelbruk har blifvit nedlagdt. Stadens Gatu-upplysning sker nu med Argandska Lampor.

Med de under Rubriken "diverse afgifter, onera och besvär" i Tabellen utförda allmänna afgifter afses: Stadens Lyckthållning, Brandvaktens och

Tornväktares aflöning, Inqvarterings-penningar och underhåll af Gator, Torg, Åmurar, Broar, Dom-Prost- och Rector-Skolæ-Boställen, Stadens Fattigförsörjning och Skol-Inrättning. Stadens Borgerskap ansvarar och för all Reserve-skjutts vid Gästgifveriet härstädes.

Stads-Cassans inkomster bestå uti: afrac och arrenden af åkerjorden, Tomtören, Hyror, Ståndplats-penningar, Betes-afgift och öfriga, tillfälliga mindre afgifter, som sammanräknade, efter sednast avslutade Räkenskaper, uppgå till 7813 R:dr 46 sk. 10 rist. Banco, hvaraf minst 1000 R:dr utgått till allmänna byggnaders, Gators, Broars och Vägars underhåll, utgörande dessa sistnämnda en längd af 21,498 alnar. Hamn- och Grund-penningar för hit inkommande och härifrån afgående Fartyg utgjorde för senaste redovisnings-året, 1069 R:dr 16 sk. 8 rist Banco, emot hvilka medels erhållande det åligger Stadens Borgerskap, att ombesörja åns uppmuddring imellan Upsala och Flottsund samt vidmagthålla Stadens Hamnbrygga.

Den 18 Juni 1828 stiftades här i Staden, en Spar-Bank, som nu är i verksamhet, jemväl för den omgivande Landsorten, och vid 1832 års slut hade 266 delägare med en insättnings-Summa af 4075 R:dr 4 sk, Banco samt en hjälpfond af 950 R:dr samma mynt.

Härförutan bör i underdånighet upplysas, att Upsala Stad, under de sistförflutna 5 åren, på ett mycket hedrande sätt utmärkt sig genom den, redan under min Företrädares omsorgsfulla förvaltning af Landshöfdinge-Embetet väckta, böjelse för befordrande af allmän ordning, försköning och förbättrande Inrättningar, så att denna gamla och minnesrika Stad, till hvars pryddande de på Kongl. Maj:ts och Kronans samt på Universitetets bekostnad verkställda byggnader och anläggningar mycket och hufvudsakligen verkat, snart kan, i detta afseande, uthålla täflan med de vackraste bland Rikets Städer af samma storlek.

Staden Enköping med tillsammans 1224 personers Folkmängd, deraf

Mantalskrifne	Mankön	374
	Qvinkön	<u>470</u> 844
Mantalsfrie	Mankön ,	189
	Qvinkön :	<u>191</u> 380.

Folket är, i allmänhet, rättsinnigt, uppfyller villigt sina Medborgerliga pligter samt är höjdt för det rätta och goda, driftigt i sina näringar och sparsamt i sin hushållning. Innevånarne äro väl ej i besittning af stor förmögenhet, men äga tarflig utkomst. På arbetare är någorlunda tillgång. Ett karl-dagsverke betalas med 16 sk. samt ett qvins-dagsverke med 10 sk. 8 rst. Banco, jemte kost för dagen. Gröfre förbrytelser spörjas ytterst sällan.

Från ganska lång tid tillbaka har Staden grundat sitt bestånd i synnerhet på Jordfrukters och finare Köksvexters odling, hvaraf producterne afsättas utom Länet och, för det mästa, transporteras sjöledes till Stockholm Hösttiden. Handeln är här icke classificerad: Den består, hufvudsakligen, deruti, att Staden och Landsorten förses med behöfliga varor, som från Stockholm införskrifvas och har, i saknad af öfverskotts-producter från Landsorten, hvilka till största delen directe afsättas på Hufvudstaden, icke kunnat drifvas till synnerlig höjd. Från Landet införes till Staden föga andra varor än Ved, Kohl, Bräder, färskt Kött, Brännvin, något Hö och Halm samt Ägg och Trädfrukter för Innevånarnes eget behof. Sjö-communicationen med Stockholm och öfrige vid Mälaren belägna Städer har varit ganska mycket försvårad genom uppgrundning af den från Staden ned i Mälaren utflytande Å, hvilken dock nu, på sätt här ofvan redan är i underdånighet omförmäldt blifver försatt i segelbart skick. För det närvarande kan Staden icke utöfva något märkligt inflytande på Landets kultur, näringar och konstflit. En Läderfabrik och en Urfabrik äro i Staden inrättade; Och finnas der 1 Apothek, 15 Handlande med 11 Handelsbetjenter, samt 69 Handtverkare i särskildta Skrän med 39 Gesäller och 37 Lärgossar. Dessa Handtverksidkare hämta i allmänhet, sitt mästa arbete från andra Städer och Landsorter och kunna icke, på eget förlag, drifva verkstäder med någon särdeles förkofran eller behållning. De begagna derföre Jordbruk och planteringsarbeten till Binäring. I Staden finnas ock 5 Burskap ägande Skeppare med 9 Fartyg. Till Stadens förmon gälla samma prohibitiva föreskrifter, som i berättelsen angående Upsala äro nämnda.

Till ofvannämnde odling af finare köks-vexter användas årligen $25\frac{1}{2}$ Tunniland jord, som med mycken omsorg skötas och hvaraf årliga inkomsten skattas till vid pass 2000 R:dr Banco. Den öfriga öppna jorden brukas till

Sädes- och Potatoes-odling, emedan den i anseende till sin sämre beskaffenhet, icke kan användas till producerande af mera granlaga vexter.

Staden har en Skola, hvarest Vexel-undervisnings-method är införd. Läraren lönas af Staden; men till Skol-Husets vidmakthållande är, genom donation af enskilt person, räntan af Hagby Hemman i Tillinge Socken anslagen. För öfrigt finnes icke någon undervisnings-anstalt. Sjukvården ombesörjes af en Stads-Chirurg, hvilken kostnadsfritt bistår de fattiga, som derjemte af Stads-Cassan erhålla Läkemedel. Fattigvården ombesörjes af en Direction, hvilken till bestridande af de erforderliga underhålls-kostnaderna har att disponera dels årliga arrendet af $6\frac{1}{2}$ Tunmland jord, inköpta för en summa af 600 R:dr Banco, den Hans Maj:t Konungen i Nåder behagat Staden förära och af hvilken åker 7 Tunnor Råg årligen erläggas, dels åtskilliga af private personer donerade medel, hvarföre jord äfven blifvit inköpt och hvaraf 3 Tunnor Råg samt 3 Tunnor Potatoes årligen utgöras, dels och årligen till Fattig-Cassan ingående boupptecknings-procent, Sakörers-medel, sammanskott vid Bröllop och andra frivilliga gåfvor, hvilka inkomster äro upptagna till vid pass 166 R:dr 32 sk. Banco: varande hela det belopp som för Fattigförsörjningen årligen användes skattadt till något öfver 500 R:dr Banco. Staden har och inköpt ett särskildt hus till herbergerande af bräckliga och ålderstigna fattiga.

De, under Rubriken "diverse onera, afgifter och besvär" uppförda kostnader äro underkastade årliga förändringar och bestå hufvudsakligen af: Djekne-penningar, Krigsmanshus afgifter, Curhusmedel, allmänna Broars, Torgs, Gators och Byggnaders underhåll, Sotares och Brandvakters aflöning Gångleds- Snöskottnings och inqvarterings-besvär, Spinnhus-medel och Salu-accis, äfvensom Riksdagsmans-arfvode är hiträknad.

De ständiga inkomsterne för Stads-Cassan bestå af: Tomtören, Vret- och Afrads-penningar, Brand-Cassæ-medel, Sotare-afgift, Gärdesvaktare-löner, hvilka intrader äro öfver hufvud upptagna till 475 R:dr, hvarförutan årligen till Stads-Cassan, under hvarjehanda benämningar, inflyta: Burskaps-afgifter, Stånd- och Luck-penningar vid marknaderne, Saköres-medel samt afgifter af Auctions-Verket till ett sammanräknadt belopp af 220 R:dr Banco.

Staden njuter icke andra immuniteter än Hamn- och Grund-penningar, som af Båtförare erläggas, hvilkas belopp efter en ny taxa icke ännu kunnat utrönas, men tillförene utgjort blott 10 R:dr Banco årligen. Hållskjutts bestrides under $\frac{1}{3}$ del af året med 18 Hästar i Hvarje dygn. Staden underhåller ock en väglängd af 15,433 alnar. Staden har 1 Källare, 6 st. tillättna Krogar och 7 Traktörs-ställen, hvilkas antal dock tid efter annan minskas.

För öfrigt bör ock, i underdånighet, omförmälas, att, äfven i Staden Enköping, sinnet för ordning och försköning är väckt och visat sig genom åtskilliga i sednare åren bekostade vackra Trädplanteringar och anläggningar, hvilka, i den mohn tillgångarne sådant medgifva, utan tvifvel komma att i framtiden utvidgas.

Upsala Lands-Cancellie den 30 November 1833.

R. von KRÆMER.

JOH. A. CARLSON.

A. WISTRAND.

